

út

ORSZÁGÚT
MŰVÉSZET
TUDOMÁNY
KÖZÉLET

VI. évf. 17. szám
2025. augusztus 29.

országút

SIPOS TÜNDE **Barcsay az etalon**

BEREMÉNYI GÉZA **Emlékszem minden szövegemre**

JÁN FIGEL **Élet-halál kérdés a vallásszabadság**



9 772677 014000 25017

990Ft

ETALON

FOTÓ: FERENCZY MÚZEUMI CENTRUM, SZENTENDRE



BARCSAY JENŐ: SZÜRKE KÉP (KOMPOZÍCIÓ), 1977

33.

Quasimodo

Költőverseny és Nemzetközi Költőtálálkozó

VERS+ZENE+FELOLVASÁSOK+VERSHAJÓ+KONCERTEK+
TÜNDÉRKERT+GASZTRONÓMIA+KONFERENCIÁK+ELŐADÁSOK+
KÖNYVBEMUTATÓK+VERS+ZENE+FELOLVASÁSOK+VERSHAJÓ+
KONCERTEK+TÜNDÉRKERT+GASZTRONÓMIA+KONFERENCIÁK+
ELŐADÁSOK+KÖNYVBEMUTATÓK+VERS+ZENE+FELOLVASÁSOK+
VERSHAJÓ+KONCERTEK+TÜNDÉRKERT+GASZTRONÓMIA+
KONFERENCIÁK+ELŐADÁSOK+KÖNYVBEMUTATÓK+VERS+ZENE+
FELOLVASÁSOK+VERSHAJÓ+KONCERTEK+TÜNDÉRKERT+
GASZTRONÓMIA+KONFERENCIÁK+ELŐADÁSOK+KÖNYVBEMUTATÓK+
VERS+ZENE+FELOLVASÁSOK+VERSHAJÓ+KONCERTEK+

Quasimodo nagydíj – Jókai emlékdíj – Térey különdíj – Országút különdíj

Balatonfüred

2025. Szeptember 12.

Nº147



ORSZÁGÚT
MŰVÉSZET
TUDOMÁNY
KÖZÉLET

ORSZÁGÚT VI. ÉVFOLYAM, 17. SZÁM

WWW.ORSZAGUT.COM

MEGJELENIK KÉTHETENTE

FŐSZERKESZTŐ:

SZERDAHELYI CSONGOR

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:

KIRÁLY FARKAS

OLVASÓSZERKESZTŐ:

RÓNA JUDIT ÁGNES

SZERKESZTŐK:

BÁNKI ÁKOS KÉPZŐMŰVÉSZET

KRÓMER ISTVÁN KITEKINTŐ/TEREMTÉSVÉDELEM

PÁSZTOR PÉTER TUDOMÁNY

RÓNA KATALIN ÉPÍTÉSZET/ELŐADÓ-MŰVÉSZET

RÓNAI BALÁZS ZOLTÁN SZÉPIRODALOM

ONLINE:

KIRÁLY FARKAS

NOVÁK ZSÜLIET

KORREKTOR:

KÁLLAY SAROLTA

KIADJA:

MAGYAR SZEMLE ALAPÍTVÁNY

FELELŐS KIADÓ:

ENTZ GÉZA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

FARKAS ÁDÁM ELNÖK

GAZSÓ L. FERENC

KODOLÁNYI GYULA

MEZEY KATALIN

OROSZ ISTVÁN

ZELNIK JÓZSEF

DTP:

HELTAI ÁKOS

KIADÓHIVATAL:

1067 BUDAPEST, EÖTVÖS U. 24.

SZERKESZTŐSÉG:

1036 BUDAPEST, KOLOSY TÉR 5-6.

TELEFON: +36-30 977-7911

(KEDD-CSÜTÖRTÖK 10-15 ÓRÁIG)

SZERKESZTOSEG@ORSZAGUT.COM

NYOMDAI MUNKÁK:

PREMIER NYOMDA KFT.

FELELŐS VEZETŐ:

KIRÁLY ATTILA

ISSN:

2677-0148

KÜLFÖLDÖN TERJESZTI A HUNGAROPRESS KFT.

1097 BUDAPEST, TÁBLÁS UTCA 32.

TELEFON: +36 1 348-4040

WWW.HUNGAROPRESS.HU

ÁRA: SZLOVÁKIA 5,15 €, ROMÁNIA 27,2 LEI

A NYOMTATÁS LED-UV OFSZET

TECHNOLÓGIÁVAL KÉSZÜLT

MEG NEM RENDELT KÉZIRATOKAT, ÍRÁSOKAT
ÉS FOTÓKAT NEM ÁLL MÓDUNKBAN VISSZAKÜLDENI.



KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

A KIADVÁNY A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM TÁMOGATÁSÁVAL JÖTT LÉTRE

- Krómer István 4 *iránytű* **Megzsarolva, megtöretve**
- aktuális*
- Rónai Balázs Zoltán 7 **A folpack és az alufólia vége**
- Pásztor Péter 8 **Algokrácia**
- Szerdahelyi Csongor 9 **Leó pápa első száz napja**
- filozófia*
- Lovász László 10 **Francis Fukuyama igazság(osság)áról**
- közélet*
- Molnár Imre 13 **Élet-halál kérdés a vallásszabadság**
- irodalom*
- Szilléry Éva 16 **Emlékszem minden szövegemre**
Interjú Bereményi Géza Kossuth-díjas íróval
- Csisztay Gizella 19 **Vérüknek tekintették**
- Kókai János 20 **versei**
- Finta Éva 21 **versei**
- Király Farkas 22 **E, avagy etűd légyre és gitárra**
- Gazsó L. Ferenc 23 **Háborús anzix**
- nyelvőr*
- Sántha Attila 24 **Csuklasz, kicsiapám?**
- építészet-műemlékvédelem*
- Jankó Judit 25 **Van látnivaló**
- Róna Katalin 28 **Szomszédházsors Sopronban**
- képzőművészet*
- Sipos Tünde 30 **Barcsay az etalon**
Interjú Szabó Noémi művészettörténésszel a szentendrei
Ferenczy Múzeumi Centrum Barcsay-kiállításáról
- Takáts Fábán 34 **Kilépett az árnyékból**
Czimra Gyula (1901–1966) életmű-kiállítása
a Magyar Nemzeti Galériában
- országjáró*
- Pálffy Lajos 38 **Kossuth a lakótelepi fűtőházban**
- hit és élet*
- Szilágyi Zsolt 40 **Újjászületik a dalai láma**
- előadó-művészet*
- Sebestyén Ilona 43 **Angyalkert**
- Réfi Zsuzsanna 44 **Amerikából jöttem**
- történelem*
- Egedy Gergely 46 **Az árral szemben**

Megzsarolva, megtöretve

Súlyos kényszernek engedve hetvenöt éve, 1950. augusztus 30-án írta alá Grósz József kalocsai érsek a kommunista állam által a Magyar Katolikus Püspöki Karra kényszerített megállapodást, amely néhány egyházi gimnázium (újra)engedélyezésének fejében teljes alárendeltségre kárhoztatta a katolikus egyházat.

„Az Egyháznak és a népidemokráciának meg kell találniok azt az utat, amely megegyezéshez, megértéshez, tartós jó viszony kialakításához vezet” – írta az 1947-es parlamenti választások előtti kampány során a *Szabad Nép*, s a kommunisták Mindszenty József bíborost tették meg bűnbaknak, amiért ez az egyezés még évekig nem jött létre. Pedig, mint a primás emlékirataiban is leszögezte, a püspöki kar nem zárkozott el az egyház és az állam közti függő kérdések megtárgyalásától.

Csak hogy a kommunisták e függő kérdéseket – a vatikáni nuncius kiutasítása, a katolikus egyesületek Rajk László belügyminiszteri rendeletével történt feloszlatása, a katolikus sajtó és a hitoktatás korlátozása – befejezett tényeknek tekintették, eszük ágában sem volt engedményeket tenni. Pedig a püspöki kar hajlott arra, hogy elfogadja az egyház és állam szétválasztását, amennyiben biztosítékot kap arra, hogy az állam elismeri az egyház belső szabadságát, és tiszteletben tartja önkormányzatát.

A kommunisták azonban szovjet mintájú „megállapodást” akartak kötni az egyházzal, amelyben az lemond az iskoláiról, kulturális és karitatív intézményeiről, és „sekrestyeegyházzá” válik, tevékenységét pusztán államilag felügyelt istentiszteleti cselekményekre korlátozva, miközben az ateista állam által kiválasztott személyeket helyezi vezető állásokba.

Mindszenty József azon kevesek egyike volt, aki beható ismeretekkel rendelkezett a Szovjetunió egyházpolitikájáról, az ortodox egyház teljes alávetésének folyamatáról, s naprakész információval a negyvenes években szovjet uralom alá került térségekben az első pillanatoktól beindult brutális egyházüldözésről, így mindezt tisztán, előre látta. A bolsevizmust, írta: „Belső kényszer – a lélek és szellem erejétől való félelem – űzi és hajtja a szünet nélküli vallásellenes harcra. Valódi arcát csak akkor

rejt el, ha hatalmi érdekei vagy ideiglenes taktikai meggondolások erre rákényszerítik.”

Miután a kommunisták egyre sürgették a tárgyalásokat, az egyházi megbízottak 1948 februárjában találkoztak Rákosi Mátyással, akitől a tárgyalások komolyságát és őszinteségét bizonyítandó kérték a diplomáciai kapcsolatok helyreállítását a Szentszékkal, engedélyt egy világnézeti napilap megindítására, a feloszlatott egyesületek működési engedélyének és javainak visszaadását, valamint az egyház- és vallásellenes támadások beszüntetését. Rákosi közölte, hogy a kormány „majd kellő időben meghívót fog küldeni a tárgyalásokra”.

Három hónap múlva érkezett el a „kellő idő”, amikor már az egyházi iskolák államosítását is bejelentették. A püspöki kar még mindig elvi készségét hangoztatta a tárgyalásra, de minimális feltételként azt kérte, hogy a kormányzat a tárgyalások megindulása előtt legalább a katolikus iskolák államosítását vegye le a napirendről.

Egyházi ügyekben is működött a szalámitaktika; a gyenge láncszemnek bizonyult „haladó” protestáns egyházak, választott hitvalló vezetőik, Ravasz László és Ordass Lajos félreállítását követően, megfélemlítve már aláírták a „megállapodást”, ami hivatkozási alapul szolgált a „reakciós” katolikus egyházra való nyomásgyakorláshoz. Ám a protestánsokat később ennek ellenére ugyanúgy megfosztották intézményeiktől és szabadságuktól, mint a tovább ellenálló katolikus egyházat.

Hivatkozási alapként szolgáltak a szovjet megszállás alá került más országok engedékenyebbnek vagy taktikusabbnak mutakozó egyházi vezetői is. Josef Beran prágai érsek 1948 júniusában – bebörtönzött papok elengedése fejében – még *Te Deum*ot is mondott a kommunista Klement Gottwald elnöki beiktatása alkalmából, s kész volt a tárgyalásra a helyzet normalizálása érdekében. Az állam „cserébe” lehallgatta a püspöki kar értekezleteit, s elvette iskoláit, végül Berant internálták, és soha nem térhetett vissza hivatalába.

Stefan Wyszyński lengyel primás 1950 áprilisában *modus vivendi* megállapodást írt alá az állammal, amelyet a kormányzat „természetesen”

nem tartott be; az egyházi vagyont elkobozták, s végül Wyszyński is börtönbe került. Amint ez történt a térség szinte valamennyi számottevő egyházi vezetőjével Márton Áron gyulafehérvári püspöktől Alojzije Stepinac zágrábi bíborosig és Grósz Józsefig, akit a megállapodást követő évben nagyszabású kirakatperben ítélték súlyos börtönbüntetésre.

Rákosiék a Pócspetriben megesett tisztázatlan rendőrhatalom ügyében indított per megfélemlítő légkörében kieroszakolták az iskolaállamosítást, majd hisztérikus hajszát indítottak a prímás és a püspöki kar ellen, amely megtiltotta a szerzeteseknek az államosított iskolákban való munkavállalást. A kommunisták ezt követően elszánták magukat Mindszenty József koholt vádak alapján történő bebörtönzésére, de a püspökök továbbra sem álltak kötelnek. Nyilatkozatban utasították vissza az egyházat ért támadásokat, a köztársasági államforma-, demokrácia- és földreform-ellenesség vádját, és megállapították, hogy az egyház és az állam viszonyának rendezése Róma közreműködését igényli. Miután Mócsy Imre jezsuita közvetítésével a főpapok kézhez kapták XII. Piusz útmutatását, elkészültek a legrosszabbra. Az egyébként megegyezésre hajló Czapik Gyula egri érsek úgy látta, hogy mártíromság következhet. A püspöki kar ettől kezdve 1950 nyaráig elhárított minden próbálkozást a megegyezés kikényszerítésére.

Ekkor következett be a legbrutálisabb zsarolás, néhány nap alatt több ezer szerzetes internálása, az akkori történések fényében korántsem irreálisan azt sejtetve, hogy Szibériába készülnek deportálni őket. Ennek hatására már Grósz József kezdeményezett tárgyalást a szerzetesek elleni intézkedésekről. Rákosi viszont csak az általános megegyezés részeként volt hajlandó erről beszélni.

Az 1950. július 30-án aláírt megállapodásban a püspöki kar hűségnyilatkozatot tesz a Magyar Népköztársaság államrendje, alkotmánya és „kormányának építő munkája” mellett, s felhívja a katolikus hívőket, hogy „minden erejükkel vegyék ki részüket abból a nagy munkából, amelyet a népköztársaság kormányának vezetésével a magyar nép egésze végez az ötéves terv megvalósításával az életszínvonal emeléséért és a szociális igazságosság érvényesítéséért”. A papságot arra intik: „Ne fejtse ki ellenállást a mezőgazdasági termelészövetkezeti mozgalommal szemben, mert az mint önkéntes szövetkezés az emberi szolidaritás erkölcsi elvén alapszik.” A püspöki

kar helyesli a kormánynak „a béke megvédésére irányuló törekvéseit”.

A kormány biztosítja a „teljes vallásszabadságot”, „a katolikus egyház számára a működési szabadságot”. Visszaad nyolc katolikus iskolát, és csökkenő mértékben megfelelő összeget utal ki katolikus egyházi célokra, külön súlyt helyezve a „lelkészkedő papság megfelelő létminimumának biztosítására”. A megállapodásban nem szerepelt két kardinális kérdés, a Szentszékkal való viszony és a szerzetesek ügyének rendezése. Az előbbire csak a rendszerváltás

után került sor, az utóbbira egy hét múlva: a szerzetesrendeket (a nyolc iskolában tanító, rendszerként néhány tucat szerzetest leszámítva)

feloszlatták, később pedig az egyházak szoros felügyeletére felállították az Állami Egyházügyi Hivatalt.

Grósz érsek és a püspöki kar, miután többé már nem személyes mártíriumukról volt szó, az egyház és híveik érdekében igyekezett menteni, ami menthető. Grósz már 1945-ben, XII. Piusz pápának írt levelében így jellemezte a baloldali kisebbség uralmát: „Tehetetlenek vagyunk vele szemben, mert az orosz fegyverekre támaszkodik.” A behódolás azonban nem hozott enyhülést, a kommunista pártvezetés már a következő évben megkonstruálta a Grósz-pert, hogy egy újabb „komoly csapással a klerikális reakcióra” az alsópapság előtt bizonyítani lehessen, hogy „a jóhiszeműen megkötött egyezményt a klerikális reakció szegte meg”.

A pernek bizonyítania kellett, hogy a vádlott püspökök „esküdt ellenségei a népi demokráciának, illegálisan dolgoznak ellene, megszegik törvényeit, kémkednek, valutaüzleteket kötnek”. Grósz József érseket 1951-ben az ÁVH letartóztatta, évekre elítélték. Kiszabadulását 1956. május 19-én népünnepély fogadta Kalocsán, s azt lehetett hinni, hogy enyhülés következik majd, de az 1956-os forradalom leverése után megtorlásokkal folytatódott a diktatúra.

Ekkor következett be a legbrutálisabb zsarolás, néhány nap alatt több ezer szerzetes internálása.

Krómer István





MAGYAR SZEMLE



MacIntyre etikájának alapvonásai érvényesek gazdaság-, politika- és egyetemfilozófiai nézeteire is. A gazdaság ma a monopolkapitalizmus kisajátító-kizsákmányoló korát éli, amelynek egyetlen célja az önző vagyonfelhalmozás, valódi erkölcsi céllal azonban nem rendelkezik. A politikai liberalizmus félrevezető, a tömegek és egyének érdekeit semmibe vevő, az elitek hatalmát kiszolgáló manipulációs technikává züllött. Az egyetemek – mint-hogy nem rendelkeznek közös ponttal, az oktatásban és a kutatásban nem léteznek érvényes igazságkonceptiók – szétforgácsolódnak a szaktudományok sokféleségében. Ennek leküzdésére csak a klasszikus egyetem egységes struktúrája szolgálhat, végeredményben – érvelt MacIntyre – a tomizmus és neotomizmus szintézisei, amelyek a tudományokat a filozófia és a teológia egységes körében rendezik el. Mindeközben MacIntyre szilárdan a közösség, a transzcendens célszerűség mellett érvel, az üdvösség horizontját rajzolva fel azon végső összefüggésként, amelyre tekintettel a személyes és a közösségi élet értelmesen formálható. ●

Mezei Balázs *Mai katolikus filozófia – Alasdair MacIntyre halála kapcsán* című, a *Magyar Szemle* augusztus 28-án megjelent július–augusztusi számában megjelenő írásából.

Méltóságos asztalos

„Az igazi iparos self-made-man typus” – jellemezte kortársa, Gaul Károly gépészmérnök, az ipari szakoktatás kiemelkedő személyisége a századforduló neves bútorasztalosát, Thék Endrét, aki a bútorasztalosságot művészetté emelte, s a modern magyar bútortipar megteremtőjévé vált. Az Orosházáról indult asztalosmesterséget, kifinomult díszítésű és nagy mesterségbeli bravúrt igénylő bútorok készítésében szerzett jártasságot. Hazatérve, 1872-ben

A Thék-kiállítás egyik tablója

KÉPFORRÁS:
IPARMŰVÉSZETI
MÚZEUM SAJTÓ-
KÖZLEMÉNY



Fonó30

Harminc éve nyílt meg a Fonó Budai Zeneház, amely a népzene, a világzene és a jazz hagyományát és a kortárs művészetet ötvöző muzsika otthona. Szeptember 10-én a Magyarpalatkai banda muzsikájával kezdődik az évad. Másnap olyan előadók lépnek színpadra, akik szoros kapcsolatban állnak a Fonóval, visszatérő művészek, és munkásságukkal évtizedek óta meghatározó szereplői a magyar zenei életnek: Dresch Mihály Alternatív Quartette Borbély Mihállyal együtt muzsikál, őket követi a Dél-Alföldi Szaxofonegyüttes és a Csoóri család több generációja.

Két sokoldalú alkotó különleges találkozására hív szeptember 12-én a Fonó30 sorozat: Lakatos Róbert felvidéki brácsaművész ezúttal az Eszszencia és Jozef Horváth hegedűművész közreműködésével mutatja be sokrétű zenei világát, amelyet már számos lemez is megörökített a Fonó kiadásában. Paár Julcsi énekes, dalszerző és a Hangoló Zeneterápia alapítója pályája fontos állomásait idézi fel, megszólalnak az Uljana Quartettel közösen formált szerzői dalai, gyereklemezeinek darabjai is. A táncházak éjszakáján több teremben váltják egymást a zenekarok és a táncrendek. ●

Pesten létrehozta Szűz utcai asztalosüzemét, utóbb megalapította az első magyarországi bútorgyárat, a Thék Endre Bútor, Zongora és Épületmunkák Gyára Részvénytársaságot. 1908-ban magyar királyi udvari tanácsos címet kapott, ezután „méltóságos asztalosnak” is nevezték. Művészi színvonalú bútorai és belső berendezései jeles tervezők vázlatai alapján készültek. Kastélyok, paloták, arisztokrata magánpaloták reprezentatív, szecessziós, historikus terének nagyvonalú berendezései, az Operaház és a Budavári Palota Szent István Termének faburkolatai kötődnek a nevéhez.

Thék Endre életútjáról, alkotói pályájáról, műveiről a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ – Iparművészeti Múzeum *Asztalosmestertől iparmágnás* című tablókiállítása mesél a Bakáts téri Assisi Szent Ferenc-plébániatemplom altemplomában, az egykori bútorgyár Üllői úti telepe közelében.

A kiállítás október 5-ig, keddtől vasárnapig, 14-től 18 óráig látogatható Budapest IX. kerületében, a Bakáts téri Assisi Szent Ferenc-plébániatemplomban. ●



Két magyar film az Arany Oroszlánért

Enyedi Ildikó Csendes barát és Nemes Jeles László Árva című alkotása is szerepel a 82. Velencei Nemzetközi Filmfesztivál versenyfilmjei között. Képünk az Árva forgatásán készült

FOTÓ FORRÁSA: SZILÁGYI LENKE/MOZINET/NEMZETI FILMINTÉZET SAJTÓKÖZLEMÉNY

Rónai Balázs Zoltán

A folpack és az alufólia vége

Augusztus van, az az időszak, amelyet a szépkorúaktól a boomereken át az alfa generációig mindenki csak uborka-szezon néven ismer – elavulásának semmi jele, még akkor sem, ha a gyakorlatban a fesztiválok meg is gyengítették. A nevért köztudottan arról kapta, hogy ilyenkor érik az uborka. Persze ez sem igaz már teljesen, mert a szupermarketekben januárban ugyanúgy ott zöldell, mint áprilisban vagy októberben...

Viszont, ha már uborka, mibe csomagoljuk?

A boltok uborkái, ha nem csak úgy a saját héjukban várják a tisztelt fogyasztót, zsugorfóliával vannak bevonva. Otthon azután, ami nem fogy el, alufóliába burkolózik vagy éppen folpackba. Megszokott, jól bevált anyagok, amelyeket már nehezen nélkülöznenék. Azonban szemétté válva csak nagy sokára bomlanak le, tehát igazi környezetszennyezők, és mert – uborkától és szezontól függetlenül – világszerte a legelterjedtebb háztartási csomagolóanyagoknak számítanak, jelentőségük ezen a téren sem elhanyagolható.

Előnyös tulajdonságaik mind ez idáig hozzásegítették a párost a fennmaradáshoz, most viszont úgy fest, esetleg

kiutasítja őket a hűtőgépekből és uzsonnástáskákból egy új találmány, a szingapúri Nanyang Műszaki Egyetemen kifejlesztett intelligens fólia. A hírt a TIEDONNAKU nevű finn weboldalon lehet elérni. Amint írják, ugyanarra használható, mint elődei, csakhogy biológiailag hamar lebomló, akár komposztálható is. Sőt, antibakteriális és gombaölő anyagokat is tartalmaz, mint például katekin és klorogénsav, gátolva a mikroorganizmusok terjedését. Nem utolsósorban pedig véget vet a gyanús szagok után való szimatolgatásnak is, mert jelzi, ha az ételünk romlani kezd, mielőtt még az magán az élelmeszeren meglátszana. Ezt egyelőre nem tudom elképzelni, vagy ha igen, csak valami lakmuspapírhoz hasonlóként, de ez legyen az én gondom. Tulajdonképpen afféle kissé maradi emberként már annak is örülök, ha nem a telefonomon keresztül üzen majd nekem, és nem akarja a legújabb szoftverfrissítést, mint például az okosfogkefe. De eddig talán nem jutunk el. Odáig viszont remélhetőleg igen, hogy a tömeggyártása hamarosan lehetővé válik, és ennyivel is kevesebb terhelést jelentünk majd a földnek.

Giorgia Meloni, a pénzügyi mágus

Olaszországnak az európai uniós direktívák szerint veszélyes mértékű eladósodása ellenére növelnie kellene hadi kiadásait, ami a recesszió határán billegő gazdaság élénkítése elől von el forrásokat.

A hágai NATO-csúcson elfogadott megállapodás értelmében a tagállamoknak 2035-ig nemzeti jövedelmük öt százalékára kellene emelniük védelmi kiadásait, miközben számosan közülük még a ma elvben kötelező két százalékot sem teljesítik. Olaszország például másfél százaléknál jár, vagyis öt év alatt (elvben) minimum meg kellene háromszoroznia ez irányú költséit.

Némi egérutat adtak azonban maguknak az állam- és kormányfők, megengedve, hogy tényleges

fegyverkezésre és haderőfejlesztésre 3,5 százalék is elegendő, további másfél olyan beruházásokra is fordítható, melyek egyszerre szolgálnak polgári és hadi célokat.

Giorgia Meloni nemrégiben nem mindennapi kreativitással jelentette be, hogy százéves olasz álmot valóra váltva 13,5 milliárd euróért megépítené az olasz szárazföldet Szicíliával összekötő függőhidat, s a költségeket védelmi kiadásként számolná el. A Messinai-szoros felett építendő, három és fél kilométer hosszúságú híd stratégiai értékű a NATO számára, megkönnyítené az olasz fegyveres erők és a NATO-szövetségesek mozgását – hangzik az érvelés. Az ötlet már a NATO-csúcson is szóba került, harsány nevetést váltva ki az amerikai delegáció tagjai körében.

Az olasz miniszterelnök azonban nem tágit elgondolásától, hogy infrastrukturális célú forrásokat katonaira címkézzon át, abban a reményben, hogy így a gazdaságot élénkítve juthat közelebb a brutális hadiköltségvetés-növeléshez. Legutóbb vezető hadi és szállítványozási nagyvállalatokat kért fel, hogy dolgozzanak ki tervet arra, miként költsék el az Európai Unió új, százötven milliárd eurós védelmi alapjából lehívható forrásokat munkahelyteremtésre. A 2027-ben esedékes választásokra készülve ugyanis a baloldali ellenzék hevesen támadja az erőltetett fegyverkezés politikáját.



A messinai híd
fantáziarajza

FOTÓ:
KASPER2006/
WIKIMÉDIA



Pásztor Péter

Algokrácia

Alisza, az orosz techóriás, a Yandex kifejlesztette chatbot köz-kívántra indult a 2017-es orosz elnökválasztáson, és ugyan mára problémamegoldó virtuális asszisztensként csaknem hetvenmillió felhasználóval dicsekedhet, a fő problémamegoldót leváltania nem sikerült. Japán azonban öles léptekkel halad az algokrácia felé. A Tokió melletti Jokuszaka polgármestere, Uecsi Katszuaki üzembe helyezte önnön mesterséges intelligenciával működtetett mását vagy avatárját, amely akár ékes – persze japános – angolsággal is tart sajtótájékoztatókat és beszédeket, katasztrófa esetén pedig létfontosságú információkat közöl, illetve „terjeszti a béke üzenetét”. Szagimhara polgármestere, Motomura Kentaro kizárólag MI tenyésztette válaszokat ad hivatalos megkeresésekre. Ráadásul ezt fennen hirdeti, miközben más politikusok, köztisztviselők világszerte ezt teszik, csak nem vallják be, és kissé átfazonírozzák tenyésztett közleményeiket. Mindezt kenterbe veri Macuda Micsihito, a Japán MI-párt vezére, aki azt ígéri, túlad minden politikuson, mesterséges intelligenciával végezteti el munkájukat. A japánok minden ügyben regisztrálják majd véleményüket, és e kollektív

bölcsességből az MI állítja elő a közpolitikát. A használt algoritmusokhoz mindenki hozzáférhet, azokat javíthatja hiba, előítélet vagy tévképzet esetén. A demokráciába vetett bizalom helyreáll, hiszen mindenkit mindenről kikérdeznék, és átlátható lesz, ahogyan véleményüket az algoritmus politikává gyúrja. Macudát komolyan veszik Japánban, indult a tokiói polgármesterségért is, nem félresöpörhető eredménnyel. A japánok, mivel mindennapjaikat már oly mértékben algoritmusok vezénylik, alig akadnának fenn, ha a politikát is. Macuda kiszámolta, a polgármesteri teendők nyolcvan százalékát az MI is elláthatja.

Július végén a brit kormány megállapodott az OpenAI-jal, a ChatGPT kifejlesztőjével egyebek közt az MI kormányzati alkalmazásainak elősegítéséről. Ugyancsak friss hír, hogy a britek létrehozzák a Kormányfői Múzeumot, ha már háromszáz éves intézményüket világszerte utánozzák, legyen hely, ahol tárgyilagosan bemutatják a kabinetrendszer történetét, és ahol az MI felövezte hologramok révén ki-ki magánbeszélgetést folytathat hajdanvolt miniszterelnökökkel.

Ímhol az algokrácia kora.

Békeesély a Kaukázusban

Újabb több évtizedes, reménytelennek gondolt konfliktus békés rendezésében mutatkozik hatékonynak az – ezúttal szokatlanul csöndes – amerikai diplomácia. Washingtoni közvetítéssel békeszerződést köt Azerbajdzsán és Örményország, lezárva a jogilag az előbbihez tartozó, de évszázadokon át örmény többségű Hegyi-Karabah birtoklásáért még a szovjet idők végén indult, több ízben fellángolt, végül azeri győzelemmel végződött háborúskodást.

Nikol Pasinján örmény miniszterelnök és Ilham Alijev azeri elnök a Fehér Házban Donald Trump jelenlétében írta alá a megállapodást, amellyel Pasinján szerint „lefektetjük az alapját annak, hogy jobb történetet írjunk, mint amiben a múltban részünk volt”. Az egyezmény életbe lépéséhez az örmény alkotmányból törölni kell a Hegyi-Karabakra utaló részeket, amit viszont az ottani ellenzék árulásként értékel.

Külön kétoldalú megállapodást is kötött az azeri és örmény vezető az Egyesült Államokkal, ami a jövőben megnyithatja „a Dél-Kaukázusban rejlő komoly



potenciált a kereskedelem, szállításban, infrastruktúrában, valamint technológiában, és új lehetőségeket teremtenek az amerikai emberek és amerikai vállalkozások számára”.

Ennek legfontosabb eleme az Azerbajdzsánt nahicseváni exklávéjával örmény területen át összekötő Zangezur-folyosó vasútvonallal, kőolaj- és gázvezetékekkel, valamint optikai kábelek telepítésével történő fejlesztéséről szól. A folyosó kilencvenkilenc évre amerikai ellenőrzés alá kerül, s egy amerikai katonai magáncég biztosítja majd. Washington célja az amerikai szerepvállalás növelése, az orosz és kínai befolyás visszaszorítása az eurázsiai logisztikai hálózatokban.

Ilham Alijev azeri és Donald Trump amerikai elnök, valamint Nikol Pasinján örmény miniszterelnök

FOTÓ: WHITEHOUSE.GOV



Szerdahelyi Csongor

Leó pápa első száz napja

A történelem kétszázhatvanhetedik pápájával ismerkedik a világ. Számomra különösen érdekes, hogy zongorázik, mégpedig olyan kitűnően, hogy Bartók zongoraversenyével lepte meg karmester látogatóját. A közelmúlt pápáiról viszonylag sok magyar vonatkozást ismerünk. XII. Piusz 1938-ban, még Pacelli bíborosként főszereplője volt a Budapesti Eucharisztikus Kongresszusnak, majd 1956-ban rádióbeszédeiben és enciklikáival állt ki szabadságunk mellett. II. János Pál krakkói érsekként jó rálátással bírt a magyar viszonyokra, Benedek pápa bajorként szintén sokat tudott rólunk. Ferenc pápa is gyakran emlegette a Buenos Aires-i magyar angolkisasszonyokat és a magyar jezsuitákat. Leó pápánál egyelőre – legalábbis tudomásom szerint – az első magyar vonatkozás Bartók Béla.

Ágoston-rendi szerzetesként, majd rendje legfőbb előjárójaként a chicagói fiatalember többször körbejárta a Földet, hogy végiglátogassa ötven országban élő rendtársait. Magyarországon II. József óta nem működnek az ágostonosok, így hazánk kimaradt ebből a sorból, de Robert Francis Prevost 2023-ban elkísérte Ferenc pápát magyarországi látogatására, így volt

alkalma rácsodálkozni Budapest szépségére és az itteni hívek Péter utódjához való ragaszkodására.

Ő az első angol anyanyelvű pápa IV. Hadrián (1154–1159) óta. Az első amerikai és az első Ágoston-rendi egyházfő. Az észak-amerikai származás, a perui missziós évtizedek, a püspöki dikasztérium prefektusaként a Római Kúriában szerzett tapasztalatai három olyan realitás, amelyek az egyház hajójának kormányzásában nagy segítséget jelentenek.

Leó pápa első száz napja nem hozott jelentős kormányzati, egyházpolitikai változásokat. Ma még csak találgatni lehet, hogy a korábbi pápák örökségéhez hogyan viszonyul. Az azonban már látszik, hogy a Római Kúria munkájára elődjénél jobban számít, mondván: „A pápák jönnek-mennek, a Kúria marad.” Több alkalommal beszélt arról is, hogy a Ferenc pápa által megkezdett szinodális úton tovább kell haladni. Várhatóan adventben jelenik meg szociális kérdésekkel foglalkozó első enciklikája, melynek három nagy témája a háború és a béke kérdése, a szegénység és a migráció problematikája és a mesterséges intelligencia civilizációnkra gyakorolt hatása lesz.

LAPUNK ELŐFIZETHETŐ A WWW.ORSZAGUT.COM WEBOLDALON TALÁLHATÓ ELŐFIZETÉS MENÜPONTRA KATTINTVA, EGY ÉVRE 19 510 FORINTÉRT, FÉL ÉVRE 10 270 FORINTÉRT, BANKKÁRTYÁS FIZETÉssel VAGY A 11707024-22359034-00000000 BANKSZÁMLÁRA TÖRTÉNŐ UTALÁSSAL. KÉRJÜK, A MEGJEGYZÉS ROVATBAN Tüntesse fel nevét, címét és a lap megnevezését.

AKTUÁLIS ÉS ARCHÍV LAPSZÁMOK MEGVÁSÁROLHATÓK A FENTI WEBOLDALON TALÁLHATÓ WEBSHOP MENÜPONT ALATT, VAGY SZEMÉLYESEN KEDDEN ÉS CSÜTÖRTÖKÖN 10–14 ÓRA KÖZÖTT A SZERKESZTŐSÉGBEN: 1036 BUDAPEST, KOLOSY TÉR 5-6. ELŐFIZETÉssel KAPCSOLATOS TOVÁBBI INFORMÁCIÓ A SZERKESZTOSEG@ORSZAGUT.COM E-MAIL-CÍMEN ÉS A +36-30-977-7911-ES TELEFONSZÁMON KÉRHETŐ.

Francis Fukuyama igazság(osság)áról

Kevés közgondolkodó tudja megőrizni hirtelen támadt világhírnevét, az amerikai politikai filozófusnak alighanem mégis sikerült. Talán azért, mert konzervatívoknak is van mondanivalója?

Francis Fukuyama (1952) *A történelem vége* című 1989-es dolgozatában, illetve az abból írt, *A történelem vége és az utolsó ember* (1992, magyarul 1994, 2022, 2024) című könyvében azt állítja, hogy a kommunizmus bukásával nem egyszerűen a hidegháború vagy a háború utáni történelem sajátos szakasza, hanem maga a történelem érhet véget, vagyis az emberiség közpolitikai és politikai-ideológiai fejlődése jutott el végpontjához, és a nyugati liberális (értsd parlamenti) demokrácia mint az emberi kormányzás végső formája vált egyetemessé. Hegeliánus gondolatmenetével nemcsak sokak csodálatát, hanem számtalan bírálatot is kapott vélt történelmi triumfalizmusa okán. (A munka – megítélésem szerint épp ellenkezőleg – nagyon is pesszimistának is tekinthető egyúttal, hiszen az általa bemutatott *utolsó ember* éppenséggel már egy olyan embert takar, akinek már nincs miért küzdenie és nincsenek is értékei.) A Stanford Egyetem Nemzetközi Politikatudományi Központjának vezető kutatója számos, liberálisnak tartott agytrösztben, illetve nem kormányzati szervezetben tevékenykedik tanácsadóként, többek közt a Soros Györgyhez köthető Action for Democracyban is. Az elmúlt években rendszeresen bírálta a liberalizmus helyett a (politikai) kereszténységet zászlajára tűző Magyarországot és (a korábbi konzervatív vezetésű) Lengyelországot, kijelentve, ezek az országok letértek a „liberális demokrácia” útjáról, az európai normakövetésről. Tavaly úgy nyilatkozott, hogy Magyarország valójában nem tartozik az EU-hoz, mert már nem demokrácia. Vajon téved-e ítéletében? Mit állít ma a liberalizmusról, annak fundamentumáról és a jelenlegi Nyugat állapotáról?

Krízisben

Induljunk ki az első állításból: Magyarország letért a „helyes útról”. A politikai filozófus eredetileg 2022-ben, magyarul *A liberalizmus vesszőfutása* címmel 2024-ben megjelent művében már úgy vélte, el kell ismerni azt, hogy a modern társadalmak általában

mély krízisben vannak erkölcsi relativizmusuk miatt, mert az emberek növekvő sokasága gondolja, hogy minden értékrend alapvetően szubjektív. Ezenkívül – ahogy Fukuyama rámutat – a „posztmodernizmus” még ennél is messzebbre vitte a társadalmakat: egyre általánosabbá válik az a nézet is, hogy még a tényszerű megfigyelés is szubjektívvá válhat. Ha visszatekintünk a politikai filozófus korábbi munkáira, akkor látható, hogy már 1999-ben, a magyarul 2000-ben *A Nagy Szétbomlás: az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése* címmel megjelent művében helyesen, arra hívja fel a figyelmet, hogy a modern liberális demokráciák valódi problémája az, hogy immáron nem veszik adottnak kulturális alapjukat, és még hivatalos intézményeikben sem található olyan garancia, amely biztosítaná, hogy az adott társadalom a korábbi, sikerre vezető kulturális értékeket és normákat a technológiai, gazdasági és társadalmi változások közepette is megőrizze. Sőt, épp ellenkezőleg, ezek az ellentétes folyamatok inkább erősödnek napjainkban.

Egyéni döntések negatív externáliái

A történelem végéről 1989-ben alkotott tételét 2002-ben, a magyarul egy évvel később *Poszthumán jövődönk: A biotechnológiai forradalom következményei* címmel megjelent munkájában kiegészítette a tudományos fejlődés perspektívája miatt. Azt állította, hogy a történelem mindaddig nem érhet véget, amíg a természettudományok és a technika területén folytatódik az elképesztő fejlődés, mert a tudományos-technikai forradalom változatlanul zajlik, a tudományos fejlődés révén az emberiség történelmének egyik – ha nem éppen a legjelentősebb – felívelő szakasza következhet el, még hozzá beláthatatlan perspektívákkal kecsegtetve. Különösen a biotechnológia és az emberi agy működésének jobb megértése már politikai szempontból is óriási lehetőségeket kínál, ám egyúttal súlyos kockázatokkal is járhat. Ezért Fukuyama úgy látja, hogy valójában az igazi kérdés az, vajon a jelenlegi tudományos áttörések és paradigmaváltó eredmények olyan körülményeket teremtenek-e, amelyek között a biotechnológiával kapcsolatos egyéni döntések

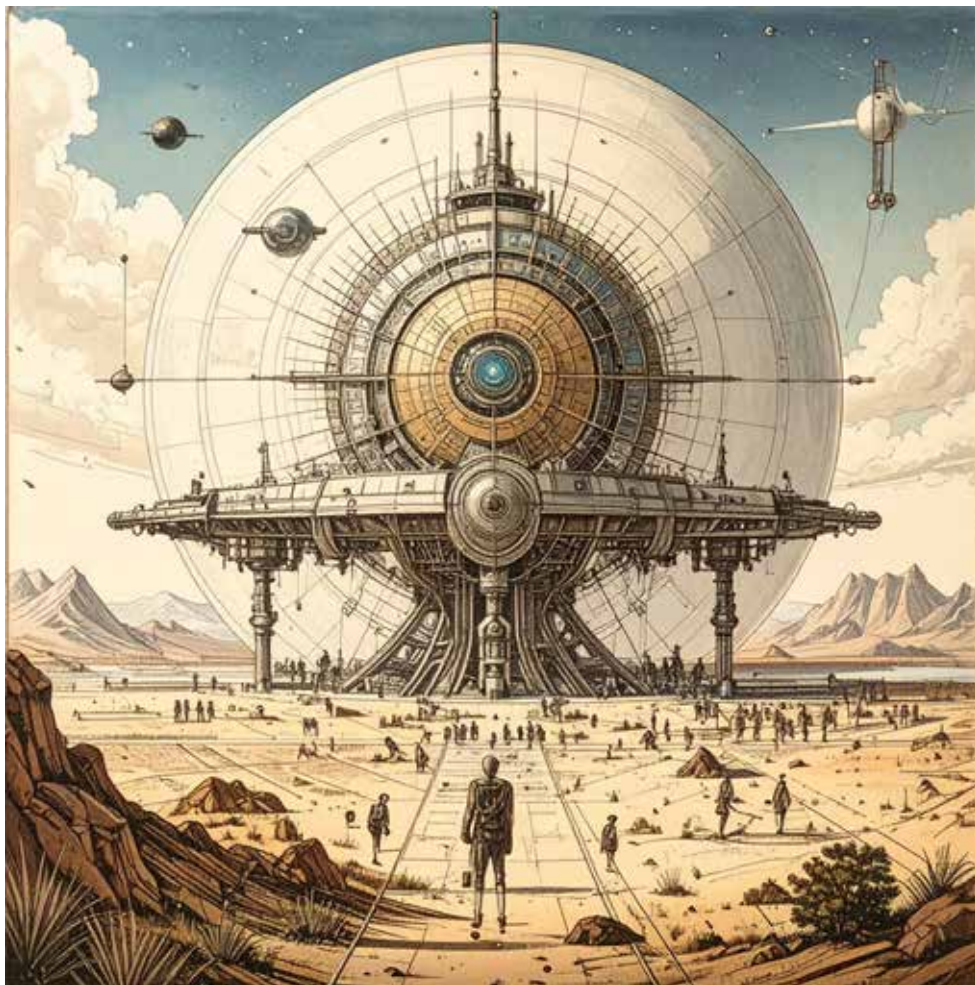
– például a „designer babies”, azaz génmódosított gyermekek lehetősége – negatív externáliát vonhat maga után, és hosszabb távon az egész társadalom szenvedheti meg a következményeket. Ennek a félélemnek az egyik alapját az adta, hogy az amerikai Legfelsőbb Bíróság 1992-ben a Planned Parenthood kontra Casey-ügyben hozott ítéletében az egyének kezébe helyezte az élethez (és a halálhoz) való jogról való döntést a családtervezés során. (2022-ben hatályon kívül is helyezte a bírói testület ezt a Roe kontra Wade-ügyben hozott 1973-as ítélettel együtt.)

Fukuyama szerint – mivel a negatív externáliák nem múlnak el mintegy „maguktól” – ha nem sikerül globálisan szabályozni ezeket a folyamatokat, annak komoly és kezelhetetlen kockázatai lehetnek az emberiség számára, hiszen érinti az emberi lényegét, és egyben a (liberális) demokrácia jövőjét is. Ezek a szabályok ugyanis nemcsak jogokat, hanem – ahogy Fukuyama is hangsúlyozza – kötelezettségeket is rónak a „közjó” érdekében. Ezek a kötelezettségek nem a semmiből fakadnak, és az értékek tekintetében sem lehetnek semlegesek – fogalmaz ismét a politikai filozófus –, hanem alapjuk annak elfogadása, hogy a legfontosabb dolog, ami bennünket korlátoz, az a fizikai testünk épisége, egysége és annak védelme, megbonthatatlan integritása. Hozzáteszi még azt is, hogy mindez igaz akár önmagunkkal szemben is, hiszen például az öngyilkossági kísérlet során az államnak kötelessége segítséget nyújtani az életmentés érdekében, szabályozni és kikényszeríteni a sürgősségi orvosi ellátást. (Természetesen az eutanázia és az azzal kapcsolatos vita ezt a kérdést is érinti, de – jelenlegi ismereteink szerint – általános szabályként mindenhol büntetőjogi szankciókkal sújtják a segítségnyújtás elmulasztását.)

Emberi természetünk

Ehhez *A liberalizmus vesszőfutásában* még azt is hozzáfűzi: „Az a fajta liberalizmus, amelyik az értékek tekintetében könyörtelenül semlegesnek akar mutatkozni, végül azért fordul önmaga ellen, mert

magának a liberalizmusnak az értékét is megkérdőjelezi, és olyasmis lesz belőle, ami már nem liberális.” Tehát az értékek nélküli liberalizmus nem is lehet az elérendő állapot az emberiség fejlődése szempontjából sem – így a demokrácia szempontjából sem. Fukuyama az 1989-es alapeszméjével összhangban



ILLUSZTRÁCIÓ: HELTAI ÁKOS

az emberi természetet tartja a politikai rend és a liberális demokrácia alapvető elemének, így annak megváltoztatása kritikus kérdés. Az „ember feljavításának” transzhumanista projektje tehát magát a liberális társadalom jövőjét is alapvetően fenyegeti, és ezért azt kockáztatja, hogy a történelem mintegy újraindulhat. Részben azért, mert az emberi jogok és az emberi természet közötti kapcsolat ma már nem nyilvánvaló, ahogyan egyre többen tagadják azt, hogy létezik emberi természet, és így – sokak szerint – a jóról és a rosszról alkotott felfogásunknak semmi köze ahhoz. Ahogy Fukuyama megjegyezte a *Poszthumán jövőnkben*, ez azért kritikus kérdés, mert a létező, jelenlegi emberi természetünk tölti meg állandó tartalommal azt a fogalmat, amelyet önmagunkról mint fajról alkotunk.

Ezért Fukuyama számára csak egyetlen lehetséges megoldás létezik, mégpedig a biotechnológiák szigorú ellenőrzésének bevezetése – elsősorban az emberi természet védelme érdekében. Fukuyama 2003-ban írt munkájában azt is kiemelte, hogy a génmanipulációval kapcsolatos ellenérzések és aggályok legnagyobb részét a zsidó–keresztény tradíciókat követő, vallásos emberek oldaláról fogalmazódnak meg, mert valójában a kereszténység alapvető tanításai közé tartozik az, hogy minden ember, társadalmi helyzetétől függetlenül, egyenlő méltósággal rendelkezik, s ezért egyenlő tiszteletre is jogosult. A politikai filozófus azt is hozzáteszi, hogy a vallás mellett az emberi természet lehet csak az, ami meghatározhatja a legalapvetőbb értékeinket. Ezért az emberi természetünk alakítja és határozza meg, illetve korlátozza a különféle politikai rendszereket is. Így, ha az emberi természetet a modern tudomány alapjaiban képes újraformálni, vagyis azt, hogy mik vagyunk, szintén alapvetően változtathatja meg a (liberális) demokráciát és magának a politikának a természetét.

A legveszélyesebb gondolat

Furcsa felszabadítási mozgalom alakult ki a fejlett világban, számol be Fukuyama *A liberalizmus vesszőfutásában*: a transzhumanizmus az emberiség biológiai határainak meghaladását tűzte ki célul. Ha – tegyük fel – a teljes emberi genetikai állomány módosítható lesz a transzneműséghez való jog érdekében, hol lesz a határ? Lehet-e olyan eset, amikor eredetileg nem emberi lénynek ugyanakkora egyenlő méltóság jár? Ez pedig egyfajta születési arisztokráciát idézhet elő, amely éppen a (módosított) természetre hivatkozva fogja az elsőséget megkövetelni. Fukuyama szerint ezért a világ legveszélyesebb gondolata a transzhumanizmus eszméje, mert az embernek a társadalom közepén kell állnia, nem kerülhet ki onnan, megszüntetve a humanizmus által létrehozott antropocentrikus világképet. Úgy véli, az emberi autonómia – a liberalizmus leglényegesebb „ígérete” – a legfontosabb, mert az emberek nem csupán önmaguk számára követelik meg a tiszteletet, hanem olyan, rajtuk kívül álló dolgok esetében is elvárják azt másoktól, mint például a vallási meggyőződés, a társadalmi szabályok és hagyományok, és ez még akkor is igaz, ha az egyének számára sokba kerül. Ez a vörös vonal, vagyis a tisztelet elvárása és kikövetelése emeli a középpontba az emberi autonómiát, a támadhatatlan és szabad emberi méltóság legbensőbb

magját, végső soron a természettől elkülönült emberi minőséget, amelynek határán belül maradhat ember az ember. Vagyis Fukuyama gondolatmenete feltételezi az alapvető normák, például a férfi és a női nem fogalmának, illetve magának az emberi természetnek a védelmét is.

Kereszténység

Bármily meglepő is, de a humanista – és biokonzeratívnak titulált – Fukuyama, akinek történetesen chicagói kálvinista teológiai tanár volt az édesapja, itt valójában a kereszténységet emeli filozófiájának középpontjába. „Az autonómiáról, azaz a választásról a nyugati gondolkodás már régóta úgy tartja – írja *A liberalizmus vesszőfutásában* –, hogy ez a tulajdonság teszi az embert emberré, emiatt ez egyben az emberi méltóság alapja. Az egész történet a Teremtés könyvéig, Ádámig és Éváig nyúlik vissza: Ádám és Éva Isten parancsát megszegve eszik a jó és a rossz tudásának fájáról, és emiatt kiűzik őket az Édenkertből. Rosszul döntenek, és ez az eredendő bűn szabadítja az emberre a fájdalmat, a fáradozást és a munkát. Ugyanakkor felruhazza az emberiséget az erkölcsi döntés képességével is, amellyel az eredendő ártatlanság állapotában nem rendelkeztek. Ez a választási képesség az embert köztes erkölcsi státuszba emeli. Magasabb rendű lesz, mint a teremtet természet többi része, mert az állatokkal vagy növényekkel ellentétben képes választani, és nem pusztán a természete irányítja; de alacsonyabb rendű, mint Isten, mert rosszul is választhat.” Fukuyama szerint – összhangban az 1992-ben megjelent alapművével – az emberi természet ugyanakkor a politikai rend és a liberális demokrácia győzelmének alapvető eleme, és a demokrácia nem más, mint a kereszténység szekularizált formája, ahogy Jürgen Habermas is kifejti a *Time of Transitions* (2006; *Zeit der Übergänge*, 2001) című munkájában.

Márpedig, ha Fukuyamának igaza van a történelem végéről, akkor az értékek totális egyenlőségét elvető, konzervatív jobboldali kormányzatokat bírálni ezen filozófiai talapzatról és az antropocentrikus világkép, vagyis a humanizmus alapján aligha lehet. Mi több, az emberiség történelme során talán még sosem volt akkora szükség beazonosíthatóan érték-alapú, egyértelműen értelmezhető erkölcsi mércét állító és garanciális elveket biztosító, az ember autonómiáját és az emberi természetet is védelmező filozófiára, mint éppen most!

Vegyük észre tehát – akár még a szokatlannak is tűnő – szövetségeseinket az emberiség védelmében – az emberiség és az utódaink érdekében! ●

A szerző
jövőkutató, volt
miniszteri biztos,
az NKE címzetes
docense

Molnár Imre

Élet-halál kérdés a vallásszabadság

Az értékek nélküli demokrácia előbb-utóbb a többség zsarnokságához vagy anarchiához vezet. – figyelmeztet Ján Figel, Szlovákia korábbi miniszterelnök-helyettese, volt európai biztos, aki a közelmúltban fogadta el a Vallásszabadság Európai Fóruma elnöki posztjára szóló felkérést. Vele beszélgettünk az egyre növekvő keresztényüldözés okairól.

- **Elnök Úr lett 2016-ban az EU első különmegbízottja, akinek feladata a vallásszabadság EU-n kívüli térségekben való előmozdítása volt. Az Ön számára nem jelentenek újdonságot azok a statisztikai adatok, melyek szerint a keresztény egyházak üldözése világszerte növekszik. Ön szerint mi lehet a kiváltó oka ennek a tendenciának?**

Növekszik azon autokratikus kormányok vagy totalitárius rendszerek száma, amelyek a vallási meggyőződést és közösségeket problémának, ellenfélnek vagy egyenesen ellenségnek tekintik. Észak-Korea vagy Kína mellett így gondolkodnak a militáns politikai iszlámot valló rezsimek (Afganisztán, Szíria, Irán) is.

A második kiváltó okot a politikai vagy vallási ideológián alapuló terrorista csoportok és szélsőséges mozgalmak jelentik. Ők úgy támadják a keresztényeket, mintha azok a Nyugat ügynökei lennének, akik ellen gyűlöletet hirdetnek és brutális erőszakot alkalmaznak (például Nigériában, Egyiptomban, Szomáliában).

A harmadik kiváltó ok pedig az a társadalmi intolerancia, amikor helyi szinten támadják meg az ott (többnyire kisebbségben) élő keresztény és más közösségeket (Pakisztán, India).

Ott, ahol a keresztény közösséget üldözik, más kisebbségeket is támadnak. Neves intézmények becslései háromszáz-háromszázötven millió üldözött keresztényről beszélnek napjainkban. A nemzetközi szervezetek és a túlnyomórészt keresztény kultúrájú és lakosságú országok viszont vagy nem nyújtanak segítséget, vagy egyszerűen figyelmen kívül hagyják ezeket a számokat és fejleményeket.

- **Ez a több mint háromszázmillió hitéért üldözött keresztény óriási létszámot jelent. Miért nem vizsgálják ezt a jelenséget vagy foglalkoznak mindezzel sokkal részletesebben a nemzetközi szervezetek?**

Elsősorban az államok felelőssége az alapvető emberi jogok tiszteletben tartásának feladata. Természetesen

az olyan szervezeteknek, mint az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió, nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk e tendencia fékezése, illetve több segítséget kellene nyújtaniuk a fejlődés pozitív irányba fordításának érdekében. Hiszen ezek a szervezetek mind olyan célok és értékek védelme érdekében jöttek létre, amelyek az üldöztetés tényeinek tükrében alaposan leértékelődnek.



Kövér Lászlóval, a magyar Országgyűlés elnökével

Az ENSZ-en belül ugyan van vallás- és vallásszabadsággal foglalkozó különmegbízott, de hatásköre nagyon korlátozott. A vallásszabadság előmozdítása ugyanis nem tartozik külön napirend alá még a vallásszabadsággal foglalkozó szervezeten belül sem, s ugyanígy az EU-n belül sem. Jellemző példa erre az is, hogy miután 2016 és 2019 között először voltam az EU-n kívüli vallásszabadságért felelős különmegbízott, a mandátumom lejárta után a posztot máig nem töltötték be újra.

Sajnos ez a kérdéskör láthatóan nem tartozik a jelenlegi Európai Bizottság prioritásai közé. Ez politikai akarat kérdése. Pedig a vallásszabadság sok egzisztenciálisan fenyegetett ember számára élet-halál kérdését jelenti.

● **Hogyan tudja a Vallásszabadság Európai Fóruma (FOREF Europe) vagy más nemzetközi szervezetek befolyásolni és megfordítani ezt a tendenciát?**

A nemzetközi nem kormányzati és civil társadalmi szervezetek kiegészítik és néha helyettesítik az egyes államoknak a vallásszabadság előmozdítására irányuló erőfeszítéseit világszerte. A FOREF Europe konferenciákat szervez és információkat tesz közzé

a vallásszabadság helyzetéről Európában és a világon. Aktív kapcsolatokat ápol Afrikában, s arra is felhívja a figyelmet, hogy a vallásszabadságot még olyan szabad és demokratikus országokban is egyre inkább aláássák vagy közvetlenül támadják, mint Japán, Dél-Korea vagy újabban Franciaország.

Az elmúlt öt évben olyan nemzetközi mozgalom is kialakult, amely kormányokat, parlamenti képviselőket és civil társadalmi szervezeteket fog össze a vallásszabadság előmozdításának érdekében. Évente globális csúcs-találkozókat és miniszeri konferenciákat tartanak Washingtonban. 2020-ban megalakult a vallás- és meggyőződés-szabadság előmozdítására létrehozott nemzetközi szövetség, amely eddig negyvenkét államot tömörít magában.

● **Hogyan kellene a szabad országok vezetőinek és keresztény közösségeinek felelősségteljesen reagálniuk a mostani helyzetre?**

Az emberi és polgári szabadság és a keresztény etika elválaszthatatlanul összekapcsolódik. Egyetértek Robert Schumannel abban, hogy a demokrácia térben és időben a kereszténységgel együtt született meg. Ezért olyan fontos ma is a vallásszabadság védelmében tanúsított éberség és szoli-

darítás. Itt mindenekelőtt az emberi személy méltóságáról és mindannyiunk életéről van szó. A gonosz azért is „virágzik” a világban, mert sok szövetségese van. Legfőbb szövetségese a közöny, a tudatlanság és a félelem. Nem foglalkozunk mások fájdalmával, mert messze vannak, vagy mert egyszerűen nem is érdekel bennünket.

Nem tudjuk és nem értjük, mi történik a világban. Félünk felemelni a szavunkat az elnémítottak vagy erőtlenség érdekében, félünk kiállni az Igazság mellett.

Márpedig a hit miatti üldöztetésről beszélni kell, és nyilvánosság elé kell tárnunk annak tényeit. Ez ugyanis az emberi jogok legbotrányosabb megsértését jelenti. Az ezzel szembeni közömbösséggel együtt jár az értékek hanyatlása, s annak a következményeiben megnyilvánuló válság.

Ennek ma mindannyian tanúi vagyunk. A keresztények válaszára erre a helyzetre az alapvető értékek helyreállításáért vállalt küzdelemnek kellene lennie, mert az értékek nélküli demokrácia előbb vagy utóbb a többség zsarnokságához vagy anarchiához vezet. A keresztényüldözésre adott felelős és példamutató válaszadásnak három fázisa van. Imádsággal és

a helyzetről szóló valós médiakommunikációval kezdődik, gyakorlati szolidaritással és jótékonsági munkával folytatódik az érintett területeken, majd az üldözöttekért való kiálláson keresztül, az elnyomott és szenvedő közösségek érdekében folytatott hatékony nemzetközi együttműködéssel végződik.

Amikor az EU különmegbízottja voltam, több mint húsz lelkiismereti fogoly és üldözött életének megmentését vagy szabadságának elnyerését sikerült elősegítenem Pakisztánban, Szudánban, Iránban és Kubában.

- **A magyar kormány rendszeresen támogatja az üldözött keresztény egyházakat a Közel-Keleten és máshol. Önt nemrég fogadta Kövér László, az Országgyűlés elnöke. Milyen lehetőségeket lát a magyar kormánnyal való együttműködésre ezen a területen?**

A magyar kormány 2016 óta folyamatosan aktív munkát végez, az általa nyújtott anyagi, humanitárius és oktatási segítség lefedi az érintett területeken fellépő szükségleteket. Ez a folyamatos odafigyelés és segítség az üldözött keresztényekkel való hosszú távú szolidaritás kifejezését jelenti közvetlenül az érintett területeken. Gyakorlati kivitelezése pedig a veszélyben élő közösségekkel való közvetlen együttműködésben valósul meg. Mindezt az emberek pozitívan értékelik Nigériában, Irakban, Szíriában és a világ más részein. Ez a hatékony fejlesztési segélyezés egyúttal az illegális migráció megelőzésének példáját is magában hordozza. Tehát közvetett hasznot hoz Magyarországnak mint donorországnak is.

Modellként szolgálhat a Hungary Helps program egy közös visegrádi Helps program létrehozásához. Ez a közép-európai országok politikai akaratának kérdése. Kövér László támogatja ezt a törekvést. Beszélgetésünk legutóbb azonban elsősorban az ukrainai háború befejezésének szükségességéről szólt. Úgy gondolom, az európai béke stratégiai fontosságú és elérhető. Robert Schuman második világháború utáni tervéből kellene inspirálódnunk. (Lásd Ján Figel' írását lapunk 6. évfolyamának 8. számában erről a témáról.)

- **Az olasz AgenSI katolikus hírügynökség megdöbbentő adatokat tett közzé a megszállt ukrán területeken folyó vallás- és egyházüldözésről.**

Amióta huszonöt évvel ezelőtt a „lelki biztonság” fogalma az orosz nemzetbiztonsági stratégia részévé vált, a nem ortodox közösségek korlátozások, tiltások és támadások célpontjaivá váltak. A Krím megszállása, Ukrajna inváziója és az Ukrán Autokefál Ortodox Egyház létrehozása még inkább fokozta ezt az üldöztetést. Oroszországot ezért számos nemzetközi fórumon is

bírálat érte. Ugyanakkor a kijevi kormány is bizonyos mértékig válaszintézkedéseket tett ezen a területen. Háború van, és a háborúban gyakran az igazság az első áldozat, és vele együtt áldozattá válnak sok ember vallási kisebbségi és szabadságjogai is.

- **Elnök úr milyen credóval kezdi tevékenységét a FOREF Europe szervezet élén?**

A vallásszabadság védelme és előmozdítása szorosan és erősen kapcsolódik az emberi méltóság védelméhez, mivel ez a gondolat, a lelkiismeret és a szellem belső szabadságának kifejeződése. A mi szabad Európánkat ilyen meggyőződések és küzdelmek formálták. A vallásszabadság tehát az ember racionalitását, erkölcsiségét és szellemiségét fejezi ki. És ez minden ember – legyen hívő vagy ateista – számára egyaránt fontos. Az emberi személy méltóságát fejezi ki, amely jogaink és kötelességeink alapja. Ezért alapvető fontosságúnak tartom a személy méltóságának tiszteletben tartását és a mindenki számára biztosított felelős szabadság védelmét. Erre szólít fel bennünket például az az emberi méltóság védelméről szóló Punta del Este-i nyilatkozat is, amelyet 2018-ban más nemzetközi szakértőkkel együtt kezdeményeztem (www.dignityforeveryone.org).

Meggyőződésem, hogy ki kell alakítanunk az emberi méltóság kultúráját, hogy az emberség, az igazságosság és a béke uralkodjon a világban. Hogy a bennünket körülvevő sokféleségben ne csak létezni, hanem élni is tudjunk. Ne csüggedjünk a körülöttünk zajló fejleményeket látva. Ne engedjünk se a pesszimizmus, se az olcsó optimizmus érzésének. Az életben azok győznek, akik a szabadon, a hasonlóan gondolkodó emberek közösségében elszántan és kitartóan küzdenek a békéért, az igazságosságért és a mindenki számára elérhető közjéért.

A Vallásszabadság Európai Fórumát (FOREF Europe) a vallásszabadság és más alapvető emberi jogok védelmére 2005. december 20-án alapította Bécsben Christian Brünner professzor, a Grazi Egyetem Jogi Karának korábbi rektora, az osztrák parlament egykori tagja, és Peter Zoehrer emberi jogi aktivista. A FOREF rendszeresen beszámol a médiának, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetnek (EBESZ), az ENSZ-nek, az Európa Tanácsnak, a nemzeti kormányoknak és más emberi jogi szervezeteknek a vallásszabadság elleni jogsértésekről. Az általa létrehozott nemzetközi tudományos szakértői testület és felekezeti vallási tanács rendszeresen fellép a vallási intolerancia ellen, és részt vállal a vallási diszkrimináció és üldöztetés áldozatainak megsegítésében.

A SZERVEZET
HONLAPJA



Emlékszem minden szövegemre

Úgy érzi, mintha mindig is egyetemi éveinek megírására készült volna, elmondása szerint azonban a szürke, ócska hetvenes évek megtorpant időszaka visszatartotta. Bereményi Géza Kossuth-díjas író ma is hallja a hangot, ami a háta mögött örökké azt mondogatja: „Kit érdekel ez, mi ez?”

Számára az igazi felszabadulás évei voltak azok az évek, a jelen pedig a várakozásé. „Világméretű változás előtt állunk, és senki nem tudhatja, hogy mi lesz. A magyaroknak itt, Európa közepén nagyon meg fog változni a szerepe, de reméljük, hogy szélárnyékban megmaradunk” – fogalmazott az író, hozzátéve, hogy a világ sohasem volt a maihoz fogható helyzetben.

- **Amikor felhívtam, felfigyelt az Országút címre. Milyen asszociációkat hív elő Önből az országút?**

A csavargások időszakát juttatja eszembe, amikor először jártam ki országutakra stoppolni. Huszonéves korom időszaka ez, amiről jórészt a jelenleg íródó könyvem is szól, egyelőre *Egyetemeim* munkácim alatt.

- **Gondolom, sokan felteszik a kérdést, hol tart a Magyar Copperfield folytatásával, amely a tizennyolc éves kora utáni időszakot mondja el... Szorít a határidő?**

Pár éve bekaptam egy nagyon kemény vírust, ami nem először fordult elő velem. A könyv ezért is csúszott az eredeti tervemhez képest. Nemrég pedig a bal bordáimat törtem el a Balatonnál, ahol nincs korlát. A két kezemben volt valami cucc, és úgy estem el, hogy négy bordám eltört. Az orvos megmondta a pontos dátumot, amikor össze fog forni, és épp aznap nyom nélkül meggyógyult. Ezek a vázproblémák nagyon érdekesek.

A könyvnek nincs határideje, de mindenkinek a tekintetében azt a kérdést látom: „Mikor írod már meg?” Mondhatom, hogy megint az irodalom hozott ki a bajból, az emlékek folyamatosan jöttek elő írás közben. Régóta készülök erre a könyvre, nagy halom jegyzetet gyűjtöttem össze. Elővettem ezeket, és csodálkozva fedeztem fel egyes mozzanatokat az életemből, bizonyos jelenetek hihetetlenek voltak. Olyan volt, mintha egy jó fikciót olvastam volna. Most is abból jövök. Az életem legérdekesebb évei voltak, de tudom, hogy talán másnak nem jelentenek olyan sokat. Erre a könyvemre

készültem a legtöbbet, mert a legnagyobb felszabadulást ekkoriban éltem meg, és a legnagyobb válságok is ekkoriban értek.

- **Annyit tudok, hogy azzal kezdődik, hogy meghal „Apuka”, dr. Rozner István, aki tulajdonképpen gonosz mostoha volt az életében, hatéves korától több mint tíz évig.**

Igen, az ő halálával indul. A *Magyar Copperfield*-ben megírtam – ott először – azokat az éveket, amiket „Apukával” töltöttünk, és azt hiszem, így lelkiileg is feldolgoztam. Sokáig nem írtam róla, mert örültem, hogy elfelejtettem, később azonban kötelezőnek éreztem, hogy bevegym őt. Megszabadultam attól az időszaktól, de valójában már amikor Pápán voltam kollégista, akkor szabadultam meg tőle. Amikor Budapestre visszaérkeztem, jött a hír, hogy halott, és ez egybeesik az én igazi felszabadult fiatalságom időszakával.

- **A fordulatot, amikor otthonról eljött – az egyetemi éveit megelőzően –, „megrészegült” állapotként jellemezte, ami örök. Tart még most is ez az állapot?**

Azóta én boldog és szabad ember vagyok, és nem félek a jövőtől. Előtte nem szerettem hazamenni anyámhoz, csak kellett. Mindenesetre amikor Pápáról, a kollégiumból visszajöttem Budapestre, teljesen szabad terep várt rám, és nem féltem többé. Amikor megírtam a tizennyolc éves koromig tartó éveimet, rögtön felmerült, mi lenne, ha megírhatnám az életem nagy átváltozását, az egyetem végeztéig tartó időt. Viszont azok a szürke, ócska hetvenes évek visszatartottak. Mégis nagyon súlyosak is voltak nekem, hiszen a felnőtté érés éveit jelentették. Olyan, mintha visszatálatam volna hozzájuk. Közben állandóan kísértő hangot hallottam a háta mögött: „Kit érdekel ez? Mi ez?” Tulajdonképpen a hetvenes évek nagyon megtorpant évtized volt. Egyébként most is ott van az a kísértő hang, állandóan hallom.

- **A kollégiumban, tizenévesen egyszer a karácsonyt is egyedül töltötte. Menedéket jelentettek a könyvek?**

Maga a kollégium is az volt. Nagy szerencsém volt, mert a kollégium igazgatója a maga tapasztalt szemével észrevett és támogatott. Az, hogy ott maradhattam, a kivételezett helyzetem miatt volt. Folyton éreztem, hogy a tanáraitam instruálta, hogyan kell velem bántani.

Anyám figyelmeztetett: „Géza, vigyázz, ha megtudják, milyen vagy, sokszoros lesz a megtorlás!” Mert édesapám rossz emlékü, hírhedt gazember volt, és azt gondolta, hogy én is olyan leszek. A kollégiumi igazgató egyetlenegyszer szólt hozzám, amikor a szóbeli érettségit tettem. Annyit sugott oda nekem: „Balról a második tétel.” Kiderült, hogy az nagyon könnyű tétel volt, így kitűnőre érettségiztem.

● **Édesanyja, Évi, meddig élt?**

Ő élt a legtovább, kibékültünk, és nagyon jóba lettünk. Sokáig nem hitte el, hogy nem vagyok gazember – amit a nevelőapám próbált elhitetni vele –, s amikor elvált tőle, akkor felfedezett, és megkönnyebbült. Mivel kicsi volt a korkülönbség közöttünk, később férj-pótlék lettem számára.

● **Az egyetemen benne volt az Alkotókör nevű csoportban, ahol az „induló tehetségek” – ahogy novellájában fogalmaz – találkoztak. Milyen volt a levegője ezeknek a találkozásoknak?**

Magyar–olasz szakos voltam, az egyetemet pedig nagyon szabad helynek gondoltam. Hamar bekerültem az irodalomba. 1970-ben, az egyetem végén jelent meg az első novelláskötetem. Olyan kedvezők voltak a körülmények az induláshoz és a kamaszkoromhoz képest, amikor annyi baj ért, hogy nagyon érdekes volt abban létezni.

● **Ekkoriban hívták be a Magvetőhöz...**

Reggel nyolcra beszéltem meg a szerkesztőmmel. A folyosón nyitva volt egy ajtó, s egy ismeretlen ember pedig kiszólt: „Bereményi, gyere be!” Leültem az ismeretlen emberrel szemben. Azzal kezdte: el szeretném neked mondani, hogyan töltöm a napjaimat. Akkor elmondta, hogy nem nagyon tud aludni, és ezért reggel öt tájban ébred fel. Mielőtt folytatta volna a mondandóját, közbevágta: „Bocsánat, én Sík Csaba szerkesztőhöz jöttem.” Azt mondta az ismeretlen alak, hogy innen az ötödik ajtó, és ne törődjek Sík Csabával, ő egy nagyon rossz, sötét ember, vigyázzak vele. Mint kiderült, az ismeretlen Kardos György, az ÁVO egyik megalapítója és a Magvető igazgatója volt. Olyan volt, mint a neve. Kiszladtam, és bementem Sík Csabához, aki annyit mondott, hogy a Kardos akarta, hogy itt találkozzunk. Soha többet nem láttam Kardos Györgyöt, ezen a találkozón

mindkettőnket ellenőrzött. Sík Csaba csöndes, nyugodt ember volt, aki el is jött idővel a Magvetőtől. Olvasták az első könyvemet, mindketten maguknak akartak engem. Sík Csaba teljes joggal. Ritkaság volt akkoriban különben, hogy ilyen fiatal embert publikáljanak.

● **Korai felfedezése egyszerre volt elismerés és teher, hiszen ezért – ahogy korábban valahol fogalmazott – vagy utálták, vagy szerették az íróársai.**



Bereményi Géza: Mintha mindenki az eget nézné, és várná, hogy mi lesz
FOTÓ: GIESZER RICHÁRD

Igen, így volt. Elfogadtam, hogy ez ilyen helyzet, tapasztalatlan voltam. De visszatérő mozzanata volt az életemnek, hogy arra kértek, én rúgjam ki a saját riválisaimat. Mindjárt az egyetemi Alkotókörben Sík Csaba is erre kért, amikor a novellámat megdicsérte, és szeretne volna beszerkeszteni az antológiába. Azt akarta, hogy én mondjam meg a többi kezdő írónak, hogy ők pedig menjenek haza. Sejtette, hogy ezt nem tudom megmondani az íróársaimnak. Olyan helyzet elé többször állított már az élet, hogy én mondjam meg, hogy – velem ellentétben – nem választották ki őket.

● **Bódy Gábor filmrendezőt és Ajtony Árpádot példaképeiként emlegeti ebből az időszakból, utóbbit ködlovagnak is hívja. Miért?**

Ajtony Árpád rejtőzködő ember volt: eredetileg Ajvazia volt a nevük, örmények voltak, és az örmény rejtőzködő

típus. Finom, érzékeny ember, a ködlovagok közé tartozott az én értelmezésemben. Később visszajött Magyarországra, már francia állampolgárként, hogy kiadassa itthon a könyveit. Amikor visszajött, előlem is elbűjt, másoktól tudtam meg, hogy itt járt.

● **A levegőben ott volt akkoriban, hogy bárki jelenthet?**
Hogyne, ott volt mindenkiben ez a tudat.

● **Megnézte, hogy jelentettek-e Önről?**
Nem akartam ebbe beleártani magam. A saját ítéletemmel voltam elfoglalva.

● **Most is vannak írókörök, pályatársak, akikkel találkozok?**
Nemrég éppen csodálkozva fedeztem fel régi társaimat, akikkel nem voltam olyan bizalmas kapcsolatban, mint ami rögtön kialakul, amikor újólág találkozunk, például Spiró Györggyel, aki szintén az én évfolyamomban járt.

● **Hogy látja, a rendszerváltozásnak tevékeny szereplői voltak a művészek, főként az írók?**
Szerencsés időszak volt a hetvenes évek, mert kezdett enyhülni a helyzet. Tevékeny szereplői voltak, de köztük az idősebbek hordozták még a maradványait az előző rendszernek. Furcsák voltak. Én mindenkivel szót tudtam érteni, akik pályán kívüli fiatalok voltak.

● **Ma már nem hordozzuk az elmúlt rendszer maradványait?**
Másként, mint akkor. Erről az jut eszembe, hogy egyszer Mészöly Miklós írónál voltam, és a felesége meg én vártunk rá. Elég rosszkedvűen jött haza, s amikor a felesége megkérdezte, hogy mi van, annyit felelt kissé ingerülten: „Mi van, mi van! Magyarország van!” Ilyen volt... Valami rosszból jött haza, és az volt neki a magyar hangulat.

● **Jó értelemben véve sodródott, véletlenszerűen keveredett új műfajokba?**
Sodródtam, mert minden változott akkoriban. A változó korszakokban újból és újból más-más műfajba keveredtem. Fiatal voltam, ezért felfedező is. Eleinte kiszolgáltatva a sorsomnak éltem, csak később jöttem rá, hogy különböző korszakokban éltem. Nem jártam korábban színházba, majd befogadott a színház, így lettem színházi ember. És mással is így van, hogy amíg bele nem keveredtem, addig nem érdekelt.

● **Mondják, hogy a hetvenes évek levegőjét igazán a Bereményi–Cseh Tamás-dalok adják vissza. A jelenünk miért érdekes egy írónak?**

Azért, mert ma is nagyon képlékeny, átalakuló időszakban vagyunk, nem lehet tudni, hogy mi lesz. Fenygető a helyzet, amiben élünk, kiszámíthatatlan jövő előtt áll Európa. Zárvány korszakban élünk. Magyarországon tökéletesen bizonytalan a helyzet. Mi ketten választások előtt beszélgetünk, közben köröskörül az összes európai ország változások előtt áll.

● **Hasonlít a rendszerváltáshoz?**
Igen, kicsit. A rendszerváltás azzal kezdődött, hogy kimentek az oroszok. Valaki egyszer azt mondta nekem, hogy kimentek az oroszok, de itt maradtak a magyarok. A magukra maradt magyarok másképp viselkednek, mint a megszállás alatt élő magyarok. Csak úgy pörögtek és robogtak a korszakok a rendszerváltás idején! Most világméretű a változás. Ennek a háborúnak nem az a kérdése, hogy mikor lesz vége, hanem hogy mi lesz belőle. Ez az, amit senki nem tud, a világhatalmak vezetői sem. Egy biztos, nagy változás lesz. Olyan, mintha mindenki az eget nézné, hogy mi lesz. Az emberiség benépesítette a földet, így már minden globális. Sohasem voltak ennyien, és sohasem voltunk ilyen helyzetben. „Fut velünk egy rossz szekér” – hogy Adyt idézzem. Aki azt állítja, hogy tudja a jövőt, az biztosan téved. Valami készül, mert ami most van, az tíz évig nem tartható állapot. Más világ érkezik. A bekövetkezésre várunk, én is várakozom. A hírekből igyekszem csak azzal foglalkozni, amit fontosnak tartok. A magyaroknak Európa kellős közepén nagyon meg fog változni a helyzete, de reméljük, hogy szelárnyékban megmaradunk.

● **Egyszerre költő és író. A költészet jóval intuitívabb műfaj, mint a regényírás?**
A kettő egészen más. Érdekes, hogy több száz dalszöveget írtam, és mindegyikre szó szerint emlékszem. Mindkét műfaj intuitív, tudattalan, de mégis más. Az epikus műben is vannak költői részek, amelyek tovább hajtják az epikát, és ezek a poétikus részek – még ha furcsán hangzik is – sokszor még inkább megfelelnek a valóságnak. Az új könyvemnek is lesznek ilyen részei.

● **A gyermekei mit értenek abból az időszakból, amikor Ön volt egyetemista?**
Két fiam van, Bereményi Márk és Bereményi Bálint, és szeretem, hogy mind a kettő a Bereményi nevet viseli. Egy szót nem értenének abból, ami az egyetemi éveimet jelentette, vagyis amiről mi itt beszélgettünk, és én ezt – nem tudom, miért – nagyon élvezem. Másban léteznek, ők ezt választották.

Vérüknek tekintették

Száz éve született és negyven éve autóbalesetben ment el Kerényi Grácia, a XX. század legnagyobb polonistája, a lengyelek és magyarok közé aranyhidat építő műfordító költő. Harmincvalahány lengyel és magyar író, költő, barát és tanítvány emlékezik meg róla az *Emlékkönyv Kerényi Grácia centenáriuma* című, a könyvhéten megjelent kötetben. A szerkesztő tekintet nélkül a politikai hovatartozásra kereste meg Kerényi Grácia hajdani barátait, lengyeleket és magyarokat egyaránt. A paletta igen széles a hajdani SZETA (az 1979 októberében alakult ellenzéki szervezet, a Szegényeket Támogató Alap) szervezőitől kezdve a tihanyi apáig.

Az ókortudós Kerényi Károly lányának életét apjától örökölt Hellasz-kötődése, Auschwitzba hurcolása, majd életének vezérfonala, a lengyel kultúra olthatatlan szeretete és magyarországi közvetítése határozta meg.

Lengyelül Auschwitzban tanult meg lengyel apáctól és lengyel cigány lányoktól. A táborból nem a gyűlöletet hozta magával, hanem a lengyelség szeretetét. Tizenkilenc éves volt, amikor egy besúgó jelentése nyomán a Gestapo letartóztatta: bátran kiírta ugyanis az egyetem falára, hogy *Le a németekkel*. Auschwitzba szállították, majd Svájcba emigrált apja fellármázta a fél világot, így végül a legnagyobb női koncentrációs táborból, Ravensbrückből tizenegy hónap múlva szabadult.

Befejezve magyar–görög–latin szakos tanulmányait, sikertelen kísérletet tett lengyel tanszék alapítására a pesti egyetemen. Amikor ő a lengyel irodalom fordítását életcélul tűzte ki, rajta kívül csak Mészáros István ültetett át magyarra lengyel, főleg klasszikus műveket. Kerényi Grácia tankönyvet írt, műfordításainak se szeri, se száma, a hetvenes évekig – amikor egy új fordítógeneráció jelent meg – szinte ő fordított mindent. Élete egyetlen nagy utazás Budapest és Varsó között, a hatvanas-hetvenes években lakást bérelt Varsóban. A lengyel írók, Wiktor Woroszyński, Miron Białoszewski, Julia Hartwig, Artur Międzyrzecki, Włodzimierz Odojewski a sajátjuknak, ahogyan Julia Hartwig írja: a vérüknek tekintették...

A lengyelektől minden elismerést megkapott, amit lehetett: köztársasági keresztet, a PEN Club

nagydíját... Lengyel honoráriumokból építette fel Zakopánéból hozott rönkházát Dobogókőn. A magyar irodalmat is ő közvetítette a lengyeleknek, a legjobb lengyel költőkkel állította össze a magyar költők antológiáját. Fordított, közvetített a lengyel és a magyar ellenzék között, Lengyelországot is a hazájának tekintette. Egész életében szabadúszó műfordítóként dolgozott, csak élete utolsó hat évében kapott állást az ELTE Lengyel Tanszékén, amikor a lengyel Janusz Bańcerowski lett a tanszékvezető.



Kerényi Grácia az 1950-es években

FOTÓ: AZ MNMKG-PETŐFI IRODALMI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Halála után sem feledkeztek meg róla a lengyelek, amikor filmet készítettek Białoszewskiről, abban Kerényi Grácia is fontos szerepet kapott. Tavaly decemberben posztumusz Szolidaritás-díjat kapott Gdańskban. Itthon azonban soha nem kapott elismerést, sőt, a hatalom ahol tudta, gáncsolta. Évekig belügyi jelentések készültek róla, sőt, a magyar belügy kérésére a lengyel belügy is megfigyelte...

Hajdani óbudai lakhelyén a lengyelbarát polgármester, Bús Balázs azonban 2009-ben emléktáblát állíttatott neki, majd díszpolgárságot kapott, sőt teret is elneveztek róla. A mai Óbuda segítette 2025 tavaszán a róla szóló emlékkönyv megjelenését. Születésnapja centenáriuma alkalmából szeptember 8-án az Óbudai Társaskör estét rendez, szeptember első felében pedig kerekasztal-beszélgetést munkásságáról, hogy életműve példaképül álljon előttünk.

● A szerző polonista, egyetemi tanár

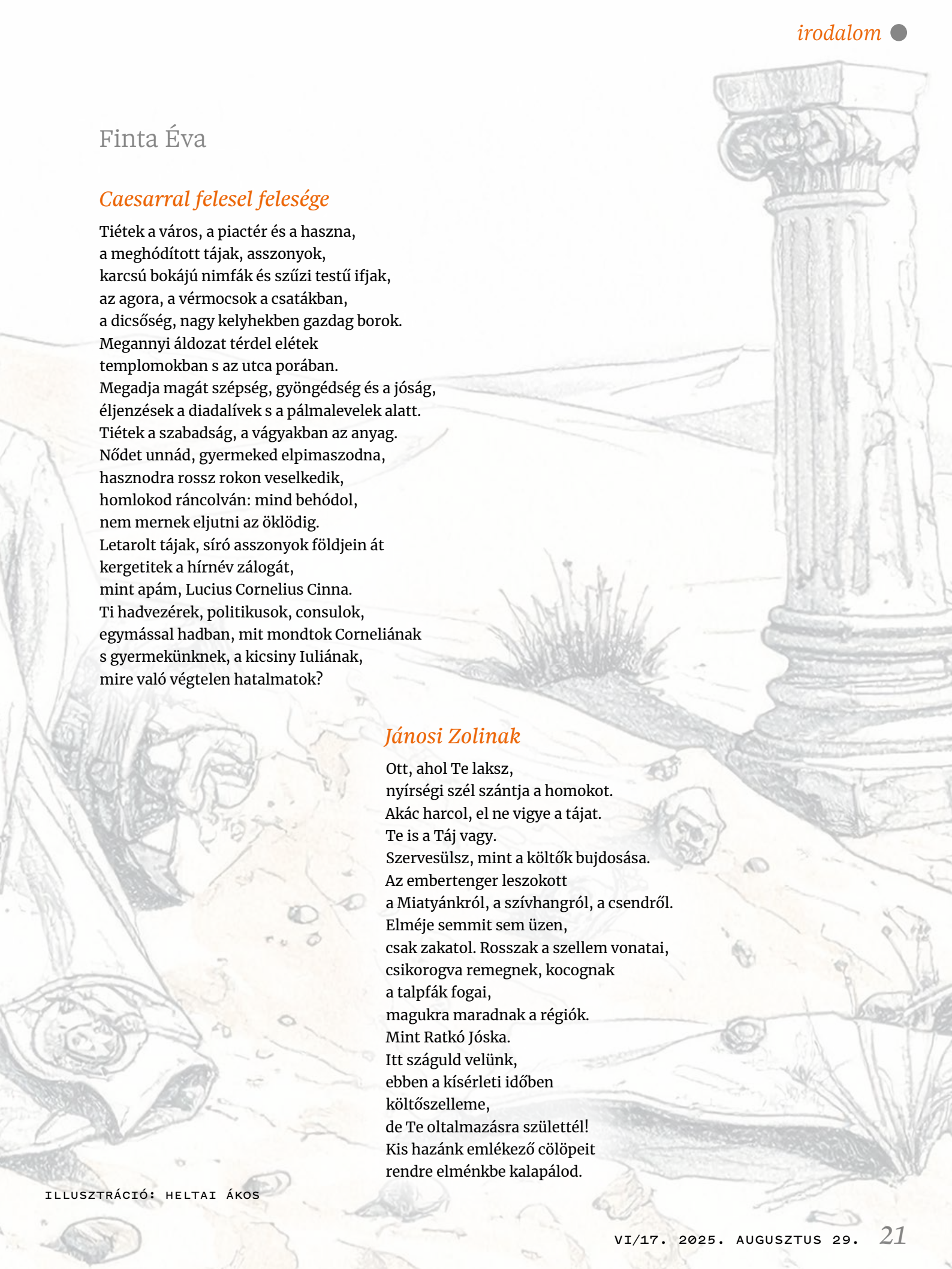
Kókai János

költözési misztérium

A költözés mindig átlényegít,
ez a lényeges,
mondom a szekrényt cipelve.
A fiókok táncot járnak kezem alatt,
mert valóban egyfajta dance macabre
elhagyni a megszokott falakat,
és új falakat húzni képzeletünkkel,
teremteni egy új édent,
ahol, ahol...,
és mindig ez a hogyan folytatás a kérdés:
mennyiben csordogálnak el ujjaink között a dolgok,
vagy leszünk, mint hamiskártyások,
akik cinkelt lapokat osztanak az életultiban,
és milyen lesz az új játék,
ezen a most vett játszótéren?
Ezt a kérdést látom szemedben
megállás nélkül,
mint egy örökmozgó mókuskereket,
és miképp mondhatnám,
hogyan ne forgassuk tovább lábainkkal,
hiszen van hinta és mászóka is,
nemcsak egy dolgot kell kipróbálni,
igyekszem magyarázni
már kint az erkélyen,
ahol egy pohár bort iszunk.
Folyik az alkonyat
megállás nélkül,
de nem leszünk vámpírok,
hiába világítanak fogaink a kávéstétben,
bár majd bálra kell készülnünk,
felavatni a házat,
felszentelni, saját szentenciákkal.

Energia elmaradás törvénye

Mert szálak nélkül hová jutnánk?
Mi tartana össze, mint kabátot a cérna,
gondolom, miközben épp
felteszed a gázra a makarónit.
Gyakorlattan engeded a lábasba a tésztát.
De akkor miért nem szőjük mi is szorosabbra,
amit lehet?
Közben kifut a víz,
így szaladunk egymás elől,
vagy egymás mellett,
mindig irigyeltem a szinkronúszókat,
talán uszodába kéne járnunk,
s megtanulni egymáson az életmentő technikákat,
de tudod, hogy műszaki érzékem oly csekély,
még egy biztosítékot se,
miközben pont ezt követeled,
de én a gyertyát is szeretem,
ha az este épp elveszti arányait,
mint az árnyékok, és a zajok,
és a láng fényének imbolygása
valahogy mégis megfoghatóbb,
mint a ledek egyenletes,
energiatakarékos fénye,
mely rávetül itteni napjainkra.



Finta Éva

Caesarrel felesel felesége

Tiétek a város, a piactér és a haszna,
a meghódított tájak, asszonyok,
karcsú bokájú nimfák és szűzi testű ifjak,
az agora, a vérmocsok a csatákban,
a dicsőség, nagy kelyhekben gazdag borok.
Megannyi áldozat térdel elétek
templomokban s az utca porában.
Megadja magát szépség, gyöngédség és a jóság,
éljenzések a diadalívek s a pálmalevelek alatt.
Tiétek a szabadság, a vágyakban az anyag.
Nődet unnád, gyermeked elpimaszodna,
hasznodra rossz rokon veselkedik,
homlokod ráncolván: mind behódol,
nem mernek eljutni az öklödig.
Letarolt tájak, síró asszonyok földjein át
kergetitek a hírnév zálogát,
mint apám, Lucius Cornelius Cinna.
Ti hadvezérek, politikusok, consulok,
egymással hadban, mit mondtok Corneliának
s gyermekünknek, a kicsiny Iuliának,
mire való végtelen hatalmatok?

Jánosi Zolinak

Ott, ahol Te laksz,
nyírségi szél szántja a homokot.
Akác harcol, el ne vigye a tájat.
Te is a Táj vagy.
Szervesülsz, mint a költők bujdosása.
Az embertenger leszokott
a Miatyánkról, a szívhangról, a csendről.
Elméje semmit sem üzen,
csak zakatol. Rosszak a szellem vonatai,
csikorogva remegnek, kocognak
a talpfák fogai,
magukra maradnak a régiók.
Mint Ratkó Jóska.
Itt száguld velünk,
ebben a kísérleti időben
költőszelleme,
de Te oltalmazásra születél!
Kis hazánk emlékező cölöpeit
rendre elménkbe kalapálod.

E, avagy etűd légyre és gitárra

Augusztusban szellőztetni – ahogyan ez köztudott – vagy hajnalban, vagy naplemente után, a szúnyog-hadak visszavonulását követően érdemes. Magam az esti levegőcserét kedvelem, talán azért, mert könnyebben fekszem le későn, mint kelek korán. Tehát este fél tíz körül becsuktam az ablakot. Ha megvettem és felszereltem volna azt a szúnyoghálót, amit napokkal korábban kinéztem egy barkácsáruház honlapján, akár egész éjszakára is nyitva maradhatna – beosonó tolvajoktól nem kell tartanom, a hetedik emeleten legfeljebb akkor jutnának be, ha szárnyuk lenne.

Azonban minden elővigyázatosságom ellenére egy kicsit elkéstem. Amint az ablakilincsre tettem a kezem, idetévedt egy légy. Nagy, súlyos darab, nem az a kis huncut konyhai fajta. Komoly példány, öntudatos zúgással, mint amilyeneket a sci-fi filmekben küldenek ki ilyen-olyan ügynökségtől, hogy ellenőrizze, mi a helyzet ellenfélék portáján.

Próbáltam elkapni. Nem papuccsal, az túl kiszámítható lett volna. Egy izzadságszagú pólóval támadtam, amelyet a délutáni bringázás után hajítottam le magamról. Illatcsapda, mondhatni. Közben le-fel kapcsolgattam a világítást a különböző helyiségekben: nagyapám tanította, hogy a légy a fényre megy. Most is látom magam előtt, amint elemlámpája fényével köröket rajzol az ereszdeszkára. Ha valaki képes fényekkel irányítani egy rovar, az már majdnem mágus. Mágus nyilván nem voltam, csupán fáradt és bosszús.

Persze a furfangos rovar mindig gyorsabb volt nálam. Olyan érzésem támadt, hogy kinevet, mint azt

a bohócot szokás, aki egy szekrényt próbál eltalálni egy labdával, de nem sikerül neki. Egy pillanatban még az is felmerült bennem, hogy belecsapódik a sörömbbe – de csak megkerülte, akár egy jól képzett vadászpilóta, aki demonstrálja, mit *nem* fog megtenni.

Egy idő után feladtam – éjszaka bizonyára aludni fog, nem a fejem körül röpködni. Kell az a szúnyogháló. Visszaültem a képernyő elé, tovább nézni a filmet. Szinte megfeledkeztem a légyről.

És akkor megszólalt... a gitárom. Egy alsó E. Pontosan, tisztán. Nem véletlen zörej, nem bútorrecsegés, hanem egy határozott hang – egy húr pendülése.

Megmerevedtem. A hang is. Aztán megláttam a legyet. A húron ült, és – gondolom: elégedetten – dörzsölgette egymáshoz a lábait.

A gitár a könyvszekrény tetején pihent. Évek óta nem nyúltam hozzá, csak a por játszott rajta, hangtalanul. Most viszont a légy telepedett rá – pontosan a legfelső húrra. Egyetlenegyten pengetett, de azt teljes légysúlyával. Olyan volt, mint egy felütés, valaminek a kezdete.

Előszedtem egy dezodort, még valami promóciós csomagban kaptam évekkor ezelőtt. Olyan borzalmas az illata, hogy soha nem használtam. De ez most párbaj volt. Lefújtam. Hatott. Elcsendesült. A gitárhúr is. Az immár illatos párát az ablakpárkányra tettem, hadd meneküljön.

Megpengettem a gitárt. Újrahangoltam. Használtni kellene, bizony. Ha már valaki repülő üzenetet küldött, hogy végre leporoljam.

A SZERZŐ ILLUSZTRÁCIÓJA



Gazsó L. Ferenc

Háborús anzix

Hazabeszélő

Ukrán ismerőseim évente egyszer találkoznak Budapesten élő, immár kettős állampolgár lányukkal és unokájukkal. Ilyenkor a Kárpátokba mennek, ahol távoli rokonaiktól megkapják az erdőséli faházat. Egy hét vakáció. Együtt a család.

Az asszony sikeres vállalkozó, a férfi főmérnök a homályba vesző félmúltban. Most mindketten munkanélküliek, megtakarításukat rég felélték. Segélyszervezetnél dolgoznak Kijevben. Meleg ételt, gyógyszereket kapnak cserébe. A lakásuk még megvan, de lényegében nincstelenek. Ez már a harmadik nyaralás. Beregszászon találkoznak, onnan a lányuk autójával együtt mennek fel a hegyi dácsába. Amíg várnak, a határvárosban járőrökbe botlanak. Dezertőrvadászok. Igazoltatás, mint annyiszor. Most azonban a férfit váratlanul lefogják, és egy mikrobuszba tuszkolják, ahol már bilincsben üldögél néhány „vakációzó”. Heves szóváltás, hiába mondogatja az ötvenhárom éves, szívbeteg férfi, hogy nézzék a bumáskát, rajta az összes pecsét. Felmentése van, frontszolgálatra alkalmatlan. Sorozása a háor-szágba szól, rakétatámadás esetén segéderő a metróban.

Nem számít. Elhurcolják a helyi parancsnokságra, hosszas kihallgatás következik. Mit keres a magyar határon? Kik a kapcsolatai? Mire készül? Időközben megérkeznek a rokonok a magyar oldalról. A fiatalasszony, a szerencsétlenül járt ember lánya összeomlott anyja helyett is áll a vártán. Telefonál, tárgyal, ügyvédet keres, akivel a hatóságok szóba állnak. Van már ügyvédjük Kijevben, Lvovban, régi barát révén Odesszában is. Rajtuk keresztül jut el egy beregszászi ukrán jurátushoz.

Sápítozik a prókátor, ajjaj, nagy a baj, nehéz ügy. A határvadászok parancsba kapják, hogy hány férfit kell beszállíttatniuk. Ha aznap nincs meg a létszám, ugrott az eltávozás hétvégén, úgyhogy összefogdossák az utcán, akit érnek. A darabszámot teljesíteni kell.

Sopánkodik az ügyvéd, nem érti, hogy lehettek ilyen könnyelműek, hogy a magyar határnál találkoznak. Eddig is így volt? Csak legyint rá. Ez háború, hölgyeim, itt az se számít, hogy mi volt tegnap, nemhogy tavaly ilyenkor. Mi várható? Kóterbe rakják az embert, egy-két nap múlva, ha összeállt a transzport, kiképzőtáborba viszik a tornából és háborúból fölmentetteket. Hogy hova, az hadititok. Onnan nem sokra rá a frontra, ágyú-töltelékeknek. Most épp ez a rend. Hogy holnap mi lesz? Azt csak akkor tudjuk meg, ha lesz holnap.



ILLUSZTRÁCIÓ: RÓNAI BALÁZS ZOLTÁN BY COPILOT

Végül, hosszas sóhajtozás közepette kiböki a lényegét. Tízezer euró. Ennyiért ki tudja hozni a póruul járt családfőt a fogdából. Félre ne értsék, ennek csak egy része az övé, a többi a megvesztegetéshez kell. Szeme se rebben senkinek, Ukrajnában boldog békeidőben se ment másképp, csak itt most háborús a tarifa, és emberélet a tét.

Tízezer euró? Ennyi a mesében sincs. A korábban tehetősnek számító család már mindent felélt vagy elhullajtott a túlélés kenőpénzeire. Különben is, a jogdoktor csak azt tudja garantálni, hogy kihozza az ügyfelet a börtönből. Azt nem, hogy másnap eljut az otthonáig.

Míg megy a huzakodás, emberünket a kapitányság pincéjében tömlöcbe vetik. A lány a férfiakat megszégyenítő szívóssággal küzd érte. Végül, minden kapcsolati tőkéjét mozgósítva talál egy közép szintű potentátot, aki valamiért tartozik eggyel valakinek. Ennek a valakinek multhatatlan szüksége van magyar honból valamire, amit majd a kijeji gyors kalauzával küldenek ki neki, a baksist a feladó állja.

A közép szintű felhívja a dezertőrvadász kapitányt. Hogy mit mond neki, örök homály fedi. Két nap után az apát újabb kihallgatásra viszik. Leordíttják a fejét, hogy ha huszonnégy órán belül nem jelentkezik Kijevben a nyomorult papírjaival, büntetőszázadban köt ki a fronton. Kilölik a kapun, elmehet. Addigra már a család romokban. Négyéves unokája a budai biztonságban két hét múlva is félóránként járkal a mosdóba, hogy szappannal megmossa a kezét.

A szerző író,
újságíró

Csuklasz, kicsiapám?

Az emberről bármelyik pillanatban kiderülhet, hogy műveletlen bunkó. Például kicsúszik a szájamon, hogy „végy egy kenyeret!”, s hopp, erre jön is a lesajnáló tekintet és a megjegyzés, hogy ezt a helyesírás-ellenőrző biztosan aláhúzná. Merthogy ma már a helyesírás-ellenőrzővel példálózunk, ő a mumus. Ha véletlenül azt mondom, hogy „ne csak beszélj, tégy es valamit érte!”,



ILLUSZTRÁCIÓ: RÓNAI BALÁZS ZOLTÁN

vagy hogy „égy egy szeletet!”, a helyesírás-ellenőrző elkezd villogni, sisteregni, majd zokogva összeomlik. Még a „ne vígy minket kísértésbe!” sem megy át a szűrőjén, pedig az a Miatyánkából van (sejtettem én, hogy a hívók a nyelvtanok szerint parasztok).

Mint az olvasó gondolhatja, itt rendhagyó ígéről van szó, amelyekkel a bináris kódokat használó rendszerek vagy emberek nem tudnak mit kezdeni. Fel is teszik a kérdést, hogy kell-e ez nekünk, nem lenne-e jobb, ha mindent, ami elüt a szabálytól, végképp eltörölnénk, mint a múltat (vesd össze az *Internacionáléval*: „A múltat végképp eltörölni / Rabszolgahad, indulj velünk! / A Föld fog sarkából kidőlni, / Semmik vagyunk, s minden leszünk!”).

A nyelvészek ezeket a rendhagyó ígéseket sz/v-tövéknek hívják, a felszólító mód határozatlan (alanyi) ragozású egyes szám második személyű rövid alakjainál fordul elő velük az az anomália, amelyért a lecseszést

kaptam. A tesz-ből tégy/tegyél lesz, a visz-ből vígy/vigyél, a vesz-ből végy/vegyél, a lesz-ből légy/legyél, kivétel az eszik és iszik: nem létezik olyan, hogy „égy egy szelet kenyeret!”, vagy „így egy csepp vizet, ha csuklasz”. Pedig dehogynem, szüleim nagyon is használták ezeket, mint ahogy egész Kézdiszék, s csuklóból való beszélgetés közben használok én is (amíg el nem kezdek gondolkodni, hogy vajon jól mondtam-e). De mivel a kézi székely erősen nem szereti a szó első tagjában levő hosszú magánhangzókat, ez valójában így hangzik: „így egy csepp vizet!”, „vígy egy lapátot”.

Na, a helyesírás-ellenőrző újra visít nekem, hogy „csuklasz” márpedig nem létezik. Kicsiapámé, hát hogy mondják azt, ha nem én csuklok, hanem te csuklasz: csukolsz? (Mifene, a csukolsz-at sem ismered? Hát hogy engedtek téged az emberek elé???) Szerencsére hamar kiderül, hogy ez nem a nyelvészek, hanem a nyelvet bináris rendszerekbe gyömöszölő nyelvtanok hibájáról van szó, a csuklasz nagyon is helyes. A csuklik ige ragozása amúgy kedvenc játékszere az internet népének, a sok-sok hozzászólásból kigyöngyözött tudomány így néz ki: én csuklom, te csuklasz, ő csuklik, mi csuklunk, ti csuklotok, ők csuklanak. Ha elegünk van abból, hogy a másik mindegyre azt mondja, hogy hukk, akkor úgy kell rászólni, hogy „ne csukolj!” (Bezég ezt ismered, ugye, fene a jódolgodat!)

Én nem tudom, mi van ma a helyesírás-ellenőrzővel, de eisen megkegyült. Ez a franc most a kicsiapáméba köt be. Mi nem érthető ebből? Megsértettelek, és kész! Ha ilyent hallasz, akkor fuss! Olyan ez, mint Csíkban a kicsibaratom, csak egy kicsit kacifántosabb, merthogy egész mitológia van benne. A kicsiapa (kicsiapa) a nagybácsit jelenti (de már inkább csak jelentette). Szokás volt régen, ha az apa meghalt a háborúban vagy esetleg egy csetepatéban a korcsomában, vagy egy medve ette meg, akkor a kisebb testvére vette el a feleségét, hogy ne nőjenek fel árván a gyermekek. S hát milyen a gyermek, ha egy másik kölyökbe bele akart kötni, akkor azt mondta neki, hogy te igazából nem is az apádé vagy, hanem a kicsiapámé (magyarán: anyád félreját, emiatt kurva).

Szóval javaslom a helyesírás-ellenőrzőnek, hogy fogja vissza magát egy cseppet, s ne mind bezgessen münköt, mert felidegesedünk, s lesz akkor haddele-hadd!

A szerző író

Van látnivaló



A XIX. Velencei Építészeti Biennálén építészek pályaelhagyásával, pályamegtalálásával foglalkozik a Nincs itt semmi látnivaló című magyar kiállítás. Az építészet átalakulásáról, kreatív és innovatív életmegoldásokról beszélgettünk Pintér Márton kurátorral.

- **A XII. Építészeti Biennálén a neves olasz építésziroda, az OMA*AMO gyakornokaként a Rem Koolhaas rendezésében készült fő kiállításon dolgozott. Mit gondolt akkor az építészetéről?**

Az idei biennálégondolatom motivációs bölcsője a 2014-es Monditalia-projekt volt. Még egyetemistaként jelentkeztem az OMA-hoz gyakornoknak, de kezdetben fogalmam sem volt róla, mekkora lehetőség, hogy a biennáléprojekthez osztottak be. Most úgy tekintek rá, hogy ott kezdtem el igazán a szakmát. A Monditalia a művészettörténetet, filozófiát, kutatómódszertant, írásgyakorlatot egyesítve szólt az építészet vízióiról – azokról, amelyekből végül talán nem épül ház, ám nem kevésbé fontosak, mint a megvalósultak. Két egyetemi tantárgy elsajátításával már lehetne házat építeni, sőt, valójában egy szárazépítő szakiskolában végzett szakember is meg tudja oldani a feladatot, de az építészet ennél sokkal több, és a Velencei Biennálé erről szól.

- **Mi volt a filozófiája a pályája kezdetén, miként kapcsolódott az építészethez?**

Akkor aligha tudtam volna fogalmazni. S hogy a pályaelhagyás, a tudás alternatív, házon kívüli alkalmazása

az ars poeticám, arra csak most, a doktori iskola végzése közben döbbsentem rá. Abban az időben úgy gondoltam, mindazt, amit Olaszországban tapasztaltam, tudásként haza kell hoznom, brandet építve rá, annak ellenére, hogy addigra már tisztában voltam vele, milyen szűk nálunk a kreatív terület, s mennyire hiányzik a kultúrközeg. Ezért kimerül az alkalmazott grafikában és reklámdizájnban, értetlenség kíséri a kurátori munkát, a víziók kidolgozását, de még a kutatást is. Az OMA-s tapasztalatokkal felvértezve, elszántan és lelkesen kezdtem dolgozni egy építészirodában, majd két év múlva egy jó barátommal eldöntöttük, hogy úgy tudjuk az „üvegplafont” följebb tolni (áttörni semmiképpen sem), ha a saját bőrünket viszzük a vásárra. Ezért megalapítottunk egy prototípusirodának nevezett stúdiót, a Very Good Office-t. Piaci alapú építészeti megrendeléseket teljesítettünk – volt köztük háztervezés, eseményszervezés, pályázat, koncepciókidolgozás –, szerethető gyerekek voltunk, üzleti tervek nélkül. Amikor 2019-ben vége lett, megbeszéltük, hogy mindenki a saját útján megy tovább. Az enyém a Breuer Marcell doktori iskola lett Pécsen, ennek a vége a biennáléprojektet megalapozó mestermunkám volt. A szakmagyakorló, a szakbarbár

és a szaki – 10 év 10 munkájának összefüggései és azok összegzése 100 oldalban – ez a címe a doktori disszertációnak, amelynek mindhárom szereplőjét magamról mintáztam.

● **Meglepődött, hogy elnyerte a kurátori munkát?**

Abból a szempontból nem, hogy biztos voltam abban, ez egy koherens, rendben lévő, szolid anyag, amely megfelelő tartalmi tényeken nyugszik, és ahol be szeretnénk mutatni, oda nagyon is illik, értő szakemberek

nemcsak ez az oka, egyszerűen nem alkalmazzuk a korszerű tudást, a jövőálló víziókat. *Haladjunk, nem kell művészkedni, nem kell ötletelni, határidő van, legyenek készen a falak, adjuk át a projektet* – hangzik a verdikt. Excelben épül minden, hardcore szakbarbári tudásra van szükség.

● **Ön a budapesti Metropolitan Egyetemen tanít. Erre reagál az oktatás is?**

Az oktatás még őrzi a színvonalat, de nem képes támogatni a hallgatók elhelyezkedését a piacon. Nehéz helyzet, amikor a piacról élő irodákba szuper tehetséges építészek érkeznek, de a háztervezéshez hiányoznak a készségeik, a kísérletezéshez viszont nem kapnak terepet. Át kellene gondolni a specializációkat, szakképzéseket is. Tőlem sokan megkérdezték most a biennálé után, hogy építész vagyok-e? Kijelenthetem, hogy tíz év elteltével úgy állok itt én is, mint pályaelhagyó.

● **A Nincs itt semmi látnivaló kiállítás egyszerre sugallja, hogy nincs más esély, mint pályaelhagynak lenni, de azt is, hogy nagyon is szereti a szakmáját. Jól érzem a kognitív disszonanciát?**

Abszolút. Ha egy mondatban kell megfogalmazni, miről szól a kiállítás,

azt mondanám: egy kimerevített diskurzust állítottunk ki. Egy problémát és az azt övező feszültséget.

● **Mi az építészet, ki az építész és mit jelent ma építésznek lenni?**

Építésznek azt lehet nevezni, aki az építészeti tudásból kiindulva hoz létre valamit. Mi tizenhárom ember történetet dolgoztunk fel, tizenhárom különböző tudományágból. Van közöttük feltaláló, tudós, zenész, közéleti, kulturális és médiaszakember, egyetemi oktató – azt kerestem a munkatársaimmal, milyen alternatív alkalmazása lehet az építészeti tudásnak. A feltételek egyszerűek: olyan projekteket kerestünk, amelyek megalkotója építésznek tanult, itthon él, de maga a projekt nemzetközileg ismert és pozitív perspektívájú.

● **Hogy reagáltak a kiválasztott személyek a felkérésre?**

Volt, aki szóhoz sem jutott, mert mindig is büszkén vallotta, hogy ő építész volt. De ott a legfiatalabb résztvevő, Regös Krisztina, aki matematikus pályára



Barabási Albert László fizikus, hálózatkutató és Pintér Márton kurátor a kiállításon

FOTÓ: SZABÓ ZSÓFIA/LUDWIG MÚZEUM

elő kerül. A közös munka jó hangulatban zajlott, benne volt a levegőben, hogy ez a friss szemléletmód rezonál a főkurátori témára, de az is minket igazolt, ahogy a nemzetközi sajtó reflektált rá.

● **Korábban azt mondta, hogy hamar érezte az üvegplafont. Mi ennek az oka? Mindig voltak tehetséges, újító magyar építészek, most is Hofstätter Béla és Domány Ferenc Margit körüli Dugattyús-házában beszélgetünk – a ház a maga korában, 1937-ben úttörő volt. Miért nincs kísérletezőkedv a mai építészekben?**

Globális a probléma. Erről beszélgettem a német BauNetz Media munkatársával, szerinte Németországban is egyre inkább vadkapitalista nyomás nehezedik az építészetre. A szemünk láttára omlik össze az a szakma, amelynek korábban erős hatása volt kultúrára, társadalomra, politikára, üzleti életre. Országtól és GDP-től függetlenül lakhatási válság van, mindenki felfüggesztette a presztízsbetűházásokat (Szaúd-Arábiának sincs nyolcezermilliárd dollárja befejezni a saját gigaprojektjét). Magyarországon az üvegplafonnak

váltott, természetes és mesterséges térkitöltő min-tázatok vizsgálatát a geometria szemüvegén keresztül. Önálló női kiállító Varga Judit, Emmy-díjra jelölt filmes díszlettervező, látványtervező, berendező. Az ő példájuk kapcsán érdekes kérdés merül fel, amivel mi itt nem tudunk foglalkozni, de előbb-utóbb kel-lene: hová tűnnek az építésznők, miért nincs köztük Kossuth-díjas. Mi az oka annak, hogy az egyetemen kétharmad a nők aránya, a gyakorlatban kétharmad a férfiaké? Erről a társadalmi krízishelyzetről végzett tudományos kutatómunkát projekt-csapatunk meghívott kutatója, Böröndy Júlia, a Women in Architecture alapítója, vezető szerkesztője. Külön-legesség Somlai-Fischer Ádám start-up társalapító, aki a családjával együtt szerepel, feleségével és gyerekeikkel együtt állítják ki közösen készített projektjüket, melynek címe: *Architecture of Our Family*.

- **Akadnak kritikai hangok, amelyek ki-fogásolták, hogy gyakorló építészek helyett pályaelhagyókkal foglalkozik. Miért?**

Mert a pályaművem nem arról szólt. Ha nyersen akarok fogalmazni, ahogy mondtam is, az én ars poeticám, szak-mai hitvallásom maga a szakma-elhagyás. 2016-ban fordult meg elő-ször a fejemben a biennálés pályázat lehetősége, de inkább kiírtam magamból az *Építészfórumon*, ahol *Így terveztek ti* címmel jelent meg a cikkem. Fric-ska volt, huszonnyolc képzelt pályamű a Citadella re-konstrukciójára, amire azért nem pályáztam, mert akkoriban még a friss üvegplafonhatás miatt dühös és dacos voltam. Az azóta eltelt tíz év alatt a megértés, elfogadás stációi után átcsapott bennem abba az am-bícióba, hogy amiben hiszek, azt össze kell foglalnom, át kell adnom. A velencei kiállítás egy valaha volt nívós, mára elhagyatott építészirodát idéz, ahol az építészek inkább a szakmán kívüli sikerprojektjeiken dolgoznak. A kiállítás tartalma három tételből áll (résztevők-sikerprojektek-hallgatói visszajelzések), amelyeket az RGB (piros-zöld-kék) arculati szín reprezentál. A magyar pavilon friss perspektívát és alternatívákat mutat pályakezdőknek, pályaelhagyóknak és pályamegtalálók-nak, s azt bizonyítja, hogy az építész-tudásra alapozó tehetség kibontakoztatására igen nagy szükség van az egyre nagyobb kihívásokkal terhes világunkban.

A pályán lévő építészek sem maradtak ki, nekik is szánjuk a kiállítást. Szeretnénk, ha megnéznék és elgondolkodnának. Az pedig jó kezdet lehet a diskurzus megindulásához a hazai építészet aktuális, problema-tikus kérdéseiről.

Felmérést készítettünk az építészeket képző összes hazai egyetemen. Mindenhová személyesen mentünk el, bemutatkoztunk, előadást tartottunk, beszélget-tünk, és utána nyújtottuk át a kérdőívet. Háromszáz-kilenc önkéntes és anonim visszajelzést kaptunk, ez



Mosolygó ház? A Nincs itt semmi látnivaló című kiállítás teremrészlete
FOTÓ: NOVÁK DÓRA/LUDWIG MÚZEUM

a Magyarországon tanuló építészhallgatók tíz száza-léka, elég nagy merítés, akár pontosnak is tekinthető.

- **Sikerként éli meg?**

Kompromisszummentes sikernek. Egyetlenegy fé-lelmem volt, hogy az a dédelgetett tízéves vízió, amit összefoglaltam a doktori munkámban, a biennálé-projekt sokszereplős volta miatt kompromittálódik, ráadásul mégiscsak egy országot képviselek egy nívós eseményen. A *Nincs itt semmi látnivaló*-projektben élet-műveket dolgozunk fel, tematizálunk újra, hallgatókat képviselünk, közösséget építünk és kritikának adunk hangot csapatmunkában munkatársaimmal, Graf Andrással és Manhertz Ingriddel, akikkel a pályázatot készítettem, ők társkurátorok, valamint Böröndy Jú-liával, aki a Women in Architecture Hungary kutatást végezte. Ők azok, akik nemcsak az elméleti anyaggal, hanem a projekt gyakorlati részével is foglalkoztak. A biennálé a jövővel foglalkozik, ezért nem ünneplésről van szó, hanem diskurzusról, problémafelvetésről és megoldásról.

● A szerző
kulturális újságíró

Szomszédházsors Sopronban

Régi időkről mesél Sopron Fő terének három egymás melletti, mára összekötve új életre kelt háza. Egyikük Mátyás királynak adott szállást, a másik a XV. században városháza volt, a harmadikat középkori részleteket megőrizve a XVII. században emelték.

A Storno-ház saroképülete, mellette a Tábornokház, majd a Fabricius-ház. Így nevezik a helyiek, így írják le az útikönyvek, s így emlegetik a városképpel, a műemlékvédelemmel foglalkozó szakemberek a Fő tér északi oldalának középkori alapokon nyugvó jelentős épületeit. Azaz így emlegették a közelmúltig, míg nem a három épület és a tér negyedik nevezetessége, a Tűztorony föl nem vette – tán a bécsi Museums-Quartier mintájára – a Múzeumnegyed nevet. A házak őrzik történelmüket, s építészeti emlékként akár

önmaguk múzeumi lehetnének, most kortárs építészeti megoldásokkal múzeumi térré alakultak.

Három épület, amely építészeti emlékeiben, lakói történetében – többségükben tehetős polgárok, a város életét meghatározó személyiségek – része Sopron múltjának, emlékezetének, részese mai életének. Történetük a XIV. században kezdődött, s alakult az idők során. Lakóháznak emelték mindhármát, majd az idő, a szokások, a tulajdonosok kíváncsiak szerint formálódtak. A XV. században a Haberleiter család építtette a ma zárt sarokerkélyes Storno-házat, a történet szerint itt időzött a Bécsset ostromló Mátyás király 1482 telén, utóbb a Festeticské lett, hogy a XIX. században idősebb Storno Ferenc, a vándor kéményseprőlegényből lett festő- és építőművész, restaurátor, műgyűjtő vásárolja meg. A Tábornok-házat a XIV. században emelték, hátsó traktusa az első középkori városfal északi szakaszához csatlakozik. S ahogy Sedlmayr János építész Az ún. „Tábornok-ház” helyreállítása Sopronban című tanulmányában a Műemlékvédelem (1980/4.) leírta, a házban „az 1676-os nagy soproni tűzvész után, vagyis 1680 körüli időkből újabb gyökeres átalakítás figyelhető meg. Ekkor készült a kétemeletes késő reneszánsz árkádsor, a keleti és északi szárny előtt. A belső csigalépcső helyett külső, udvarról nyíló lépcső épült, amelynek helye a Storno-házban levőhöz hasonló. Az I. emeleten hatalmas boltozott fogadóhelyiséget alakítottak ki, amely a legtöbb soproni lakóháznak jellegzetes tere. Feltehetően e században még elkészült a háromszintes, nyugati, keskeny összekötő traktus egy része is.” Volt lakóház, s egy időben a városházának adott helyet. Római kori középület maradványaira épült a XIV. században az a ház, amely nevét a XIX. században akkori tulajdonosáról, Fabricius Endre városbíró-polgármesterről kapta. A XVII. századot idézi az udvar két, emeleti loggiája, a faragott mennyezet az utcai szárny első emeletén és a hátsó szárny alatti gótikus pince, valamint a gótikus nagyterem.

A soproni középkori városmag – s benne a Fő téri épületsor – műemléki kutatása, a helyreállítás tervezése, a kivitelezés, a restaurálás a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben az Országos Műemléki Felügyelőség feladata volt, ám az idő előrehaladtával elkerülhetetlenné vált az épületek sorsának



Középkori falak között átjáró vezet a gótikus fülkébe

A SZERZŐ FELVÉTELEI

újrarendelése, a lehetséges további beavatkozás a házak történetébe. Ekkor került előtérbe a múzeumi elképzelés, amely azt sugallta, hogy az eddig külön-külön, bár részben hasonló feladattal működő szomszédos épületek együtt és egységesen újuljanak meg.

Már jó ideje múzeumként működött a Storno- és a Fabricius-ház, s amikor a Fő tér revitalizációjának idején, az 1970-es évek végén Sedlmayr János tervei nyomán felújították, a Tábornok-ház hátsó frontja is múzeumi feladatot kapott. „A múzeumi egység az épület hátsó szárnyát teszi ki, a várfalak közötti bástyakerttel – írta erről a tervező. – Idetartozik a lepusztult várostorony és a kapcsolódó egyéb középkori maradványok.” A hátsó vasbeton kiegészítés tömege, ahogy Sedlmayr fogalmazott, megfelelt a házat közrefogó másik két épület hátsó szárnyainak.

Néhány esztendeje a három épület összenyitásával körvonalazódott a Múzeumnegyed elképzelése, a kialakított koncepció egyes helyiségek konzerválásáról és restaurálásáról szólt, más terekbe felújításuk után új kiállítási tereket terveztek, megint más helyiségek, térsorok új funkciót kaptak. Nyilvánvalóan a legnagyobb átalakítás a Tábornok-házra várt. A másik két, természetesen kívül-belül felújított épületet, eltekintve a tűzfalak áttörésétől, és így módon az érintkező terek összenyitásától, azaz átjárható térbeli szerkezet kialakításától, nagyobb belső változás nem érintette. Józsa Dávid vezető tervező-építész és munkatársai – Cseh András, Tátrai Ádám, Németh Dávid, Erdei Attila építész és Bihary Sarolta belsőépítész – tervei szerint a múzeumegyüttes fogadótér, közlekedésnek csomópontja a Tábornok-ház immár térhálós acélszerkezetű üvegkupolával lefedett, hajdani belső udvarába került. Mégpedig úgy, hogy az épület átalakítva, ám a műemléki értékeket tiszteletben tartva is megőrizze és láttassa az eredeti térszerkezetet, azokat a múltból itt maradt emlékeket (közük gótikus ülőfülkét, késő reneszánsz oszlopokat,

fagerendázatot, a hátsó traktus korábban elbontott, majd Sedlmayr idejében vasbetonból visszaépített, s most is megtartott csigalépcsőjét, és más, vasbeton, a térbe jól simuló kiegészítéseit), amelyek pontosan érzékeltetik az egymásra rétegződött időt. Az egykori épület alaprajza bontakozik ki a fogadótér padozatán – ne tévedjünk, lássuk pontosan, miként építkeztek az elődök, hol vagyunk, merre járunk.



Múlt és jelen együtt él a Tábornok-ház hajdani udvarából kialakított múzeumi fogadótérben

Az elegáns, nagyvonalú, természetes egyszerűséggel kialakított fogadótérből pontos térszervezéssel belső átjárókon, közlekedő útvonalakon át úgy vezet az út a Storno- és a Fabricius-házba, hogy a séta egyszerre időutazás, a falak mentén, a mélyedésekben, fülkékben mindenütt jelen vannak a múlt emlékei, tisztán, szemléletesen, szinte építészettörténeti kiállításként bontakozik ki a házak építészettörténete, nem titkolva a kortárs szemléletet, nem fődve a szükségszerű hozzátételeket. S hátul, a várfal szélességében látványos függőkert kapcsolja a három ház múzeumegyütteséhez a negyedik épületet, a Tűztornyot, amelynek pincéjéből, az Időkapu római időbeli Borostyánkő útján és középkori kőemlékein át vezet a historikus út a múltba, a közelmúlttól át a jelenbe – példáját adva, miként érdemes bánni a műemlékekkel, hogyan teremthet méltó életet és funkciót a régi háznak a múltat tisztelő kortárs építészet. ●



Barcsay az etalon

Barcsay Jenő születésének százhuszonötödik évfordulóján feltehetjük a kérdéseket: milyen élő emlékek vannak róla a XXI. század első negyedében, milyen aktualitása lehet munkáinak a kortárs művészek számára, s vajon lehetnek-e még újdonságai egy sokat tárgyalt életműnek? Szabó Noémi művészettörténésszel beszélgettünk.

- **Nemrég nyílt a szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrum legújabb Barcsay-kiállítása, amely rendhagyó módon elsősorban nem művészetéről, hanem a személyéről szól. A Közelképek 2. tárlat kurátori koncepciója a mestert, mint portréalanyt állította középpontba. Ez a megközelítés nagyon illik napjaink befogadóinak igényéhez, akiket a történetmesélés eszközével, a személyes mozzanatok bemutatásával lehet megfogni. Milyen képet ad a kiállítás a művészről?**

Barcsay Jenő – korának közismert alakja – a megtestesült művész archetípusa, aki mindig kimérten, decensen, pedagógusi attitűddel volt jelen. A tárlaton

Kapuívek pompeji vörösben, 1971

FOTÓK A FERENCZY MŰVÉSZETI CENTRUM JÓVOLTÁBÓL

témaként a személye jelenik meg huszonnégy fotográfus lencséjén és négy képzőművész alkotásain keresztül. Az 1960–1980-as évek portréfotózásának időszaka fotótörténeti szempontból is nagyon izgalmas. Barcsay reputációja pedig éppen ebben az időszakban jutott a csúcsra: a Képzőművészeti Főiskola professzoraként ismerték, kiadta már híres *Művészeti anatómia* könyvét, Kossuth-díjjal tüntették ki, és széles körű társadalmi ismertségnek örvendett. Eleganciája, elhivatottsága, lokális beágyazottsága, s a felé irányuló tisztelet minden felvételen átsejlik. Recepciója azért is izgalmas, mert halála egybeesett a rendszerváltással, személye pedig több okból is kikerült a tágabb emlékezetből. Művészete és oktatói tevékenysége okán természetesen sokan tisztelik, ám személyiségét a felnövekvő generációk már aligha ismerik. Fotókiállításunk segít közelebb kerülni hozzá, megérteni motivációit, ezáltal pedig a korban elfoglalt helyéről is többet tudhatunk meg. A fiatal generáció számára is érdekes lehet

a portrékiállítás, ugyanis testközelből láthatják a művészt még a szelfik és a közösségi média korát megelőző időkből. A fotók dinamikájából pedig jól látszik, hogy a maga idejében milyen népszerű és közkedvelt figura volt Barcsay Jenő.

- *Igazán közvetlen ez a fajta megközelítés, mely láthatóvá és megismerhetővé teszi azt a személyt, azt az embert, akinek művészi teljesítményét ma már múzeumok falai, intézmények mozaikjai és katalógusok lapjai őrzik.*

Valóban, s éppen azon dolgozunk a szakmai csapattal, hogy az évforduló kapcsán minél közelebb tudjuk hozni a mestert a mai szakmai és az érdeklődő közösséghez is. További közelgő kiállításaink is ezt szolgálják. Itt, Szentendrén kiemelt feladatunknak tartjuk a méltó megemlékezés megszervezését, hiszen az életmű jelentős része ehhez a városhoz kötődik. A Múzeumok Éjszakáján nyitjuk meg saját gyűjteményünkben *A táj és a test transzformációi Barcsay Jenő művészetében* című kiállításunkat a Kmetty Múzeumban, amely formabontó módon szakít a kronológiával, és tematikusan mutatja be Barcsay életművét a tér és a forma fogalmának jegyében. Természetesen itt is sok személyes szál felsejlik majd.

- *Szentendrén kívül Barcsay Jenő művészeti tevékenységének másik fontos helyszíne a mai Képzőművészeti Egyetem volt. Hogyan emlékeznek itt a fiatal képzőművészek a szakma egyik legfontosabb kiállítóterének névadó mesterére?*

Az egész emlékév megszervezésére az elhivatott szakmai együttműködés a jellemző. Így a Magyar Képzőművészeti Egyetemen július 16-án nagyszabású életmű-kiállítás nyílik. Az anyag anatómiai részét Bojtos Anikó válogatta, a festészeti tematikát pedig Sturcz Jánossal együtt alakítottuk ki. Ezen a kiállításon szenzációs művek lesznek láthatók. Pécsről igazi kuriózum érkezik. A Janus Pannonius Múzeum gyűjteményéből sík-geometrikus elemekből épülő minimalista oltárképet mutatunk be, amelyet majd ötven éve nem láthatott Budapesten a közönség. S most először állítjuk ki a Csákvári Nagy Lajos hagyatékából nemrégiben előkerült monumentális szénrajzot. Ez páratlan felfedezés a Barcsay-életműben! A huszonkét négyzetméteres rajz Barcsay első mozaikjának, a miskolci *Asszonyok* című kompozíciónak kartonterve

volt. Mellette a mester megvalósult mozaikjaihoz kapcsolódó előkészítő műveket is bemutatjuk. Így a kiállítás lehetőséget nyújt arra, hogy jobban megismerjük Barcsay mozaikművészetét is. Az oeuvre ezen szegmenséről írtam tanulmányt a szintén most megjelenő nagyszabású katalógusban.

- *Az említett kiadvány címe: Figuralitás – absztrakció – geometria – Tanulmányok Barcsay Jenő születésének 125. évfordulójára. Az emlékév kapcsán új megközelítések, felfedezések születtek, kutató folyamatok értek be, ami pedig még inkább jelen idejűvé teszi a mester munkásságát, az Tayler Patrick tanulmányából olvasható ki, mely szerint a fiatal kortárs nemzedék számára is igen meghatározó, s még mindig érvényes Barcsay szemlélete, szellemisége. Mit mutat meg mindebből a katalógus?*



Szabó Noémi: Kiállításunk segít közelebb kerülni hozzá, megérteni motivációit
FOTÓ: DEIM BALÁZS/FMC

Barcsay harminc éven át tanított, úgy, hogy nem volt saját osztálya, mégis hozzá jártak a legtöbben. Még időskorában is figyelemmel kísérte a fiatalokat, az új tendenciákat. Etikai és morális tekintetben is igazi példakép volt. Számomra egyébként nagyon izgalmas, hogy hat évtizedet felölelő életútja milyen ívet járt be. Hogyan jutott el Rudnay-tanítványként a sötétfekete gomolygó kompozícióktól a teljesen absztrakt, lecsupaszított, minimalista művekig. Fantasztikusan összetett, izgalmas képzőművészeti pálya az övé, melynek minduntalan újabb és újabb aspektusai merülnek fel.

A most megjelenő katalógus is nagyszerű összefogás eredménye. A tíz tanulmányból álló, reprezentatív albumot Fehér Ildikó szerkesztette és a Magyar Képzőművészeti Egyetem adta ki. A szövegek Barcsay Jenő művészetének ritkán vizsgált kérdéseire fókuszálnak, és tágabb aspektusban szemlélik Barcsay szellemi és művészeti örökségét. Vannak köztük szubjektív szemléletűek, hiszen a mai oktatók közül sokakat – például az egyik szerzőt, Gaál Józsefet is – tanította. A visszaemlékezésekből, akár csak a szentendrei portréfotó-kiállításból rekonstruálha-

személyesebb hangvétellő, méltó megemlékezések is kapcsolódnak. Az emlékévet szeptemberben a Képzőművészeti Egyetemen és a Ferenczy Múzeumi Centrumban is szakmai konferenciával összegezzük, zárjuk.

Az eseményekre szeretettel várjuk az érdeklődő közönséget minden helyszínen. Sokan emlékeznek Barcsay Jenőre, rengeteg művészre van még mindig közvetlen hatással. Remekműveit pedig legfontosabb múzeumaink őrzik, és magángyűjtők is lelkesen keresik alkotásait. Ugyanígy kutatók és művészettörté-



Evezősök, 1951

tó a mester személyisége. A katalógus kiadásának egyik érdekes hozadéka, hogy olyannyira lelkesítő volt például egy másik szerző, Sturcz János számára a munka, hogy az ihletet adott egy másik Barcsay témájú könyv megírására is, amely majd a könyvhéten fog megjelenni.

- ***Az ünnepi év kapcsán érezhető a szervezők és a közönség részéről is megmutatkozó tisztelet és a nagy motiváló erő, amely még mindig hat Barcsay művészetén keresztül.***

Rengeteg értékmentő munka is született, és fontos törekvések értek be. Nem győzöm hangsúlyozni, hogy a Barcsay 125 emlékévé milyen fantasztikus összefogások eredménye. Megtisztelőnek érzem, hogy részt vehetek benne. A programsorozat egyébként a Barcsay Jenő Képzőművészeti Alapítvány szorgalmazására indult. A szakmai stábbal arra törekedtünk, hogy több hónapon átívelő szakmai és közönségbarát koncepció valósuljon meg, melynek szerves részeit képezik a kiadványok és a katalógusok. Mindehhez

nészek reménykednek abban, hogy még az említett mozaiktervhez hasonlóan előkerülhetnek az életmű további csodálatos alkotásai is. Jelenlegi kutatómunkám tárgya Barcsay *Evezősök* című olaj-karton képe (46 × 105 cm). Ezt a festményt a Népstadion állomás képzőművészeti díszítésére az 1951-ben kiírt meghívásos pályázatra adta be. A kompozíció természetesen nem felelt meg a szocreál elvárásoknak, a pályázatot nem nyerte el, ráadásul maga a Népstadion állomás monumentális kialakítása is megghiúsult. Az *Evezősök*et egyébként már 1951-ben kiállította a II. Képzőművészeti Kiállításon, majd 1957 decemberében a Nemzeti Szalonban rendezett egyéni tárlatán kapott kiemelt helyet. Számos vázlatát is ismerjük a műnek, rajzokat, színvázlatokat, de a nagy festmény az 1980-as évek közepén eltűnt a nyilvánosság elől. Tudomásom szerint az 1980-as években egy gellérthegy-i ingatlanban látták, melynek tulajdonosa a húsparban dolgozott. Ha bárki ráismer a bemutatott kompozícióra, jelentkezésével személyesen is gazdagíthatja az emlékévé törekvéseit.



*Foltok
ritmusa,
1981*

Takáts Fábián

Kilépett az árnyékból

Vannak alkotók, akiknek életműve kevésbé ismert, holott művészetük megérdemelné a figyelmet mind a közönség, mind a szakma részéről.

A „mellőzöttek” közé tartozik Czimra Gyula festőművész is, akinek most feltárul a pályája.

A Magyar Nemzeti Galéria Árnyék nélkül – Czimra Gyula (1901–1966) életmű-kiállítása hat szekcióban száznyolcvan művet vonultat fel.



A budapesti Józsefvárosban nőtt fel, kései festészetének kialakulásában fontos szerepet játszott gyermekkorának színhelye. Ekkortájt készült kompozícióin épületek külső és belső tereit jelenítette meg. „Tanulóévei befejeztével műszaki rajzoló lett a Ganzban, és a különbözeti vizsga letétele után reáliskolai tanulmányokba kezdett. Ekkor ismerkedett meg a francia nyelvvel, melyet később Párizsban tökéletesen elsajátított. Műszaki rajzoló évei alatt az Iparművészeti Iskola esti rajztanfolyamát is látogatta...” – írja Haulisch Lenke *Czimra Gyula* című monográfiájában. Rajztehetsége ugyan már elemista korában megmutatkozott, rendszeres képzésére azonban csak az esti tanfolyamon került sor.

1923-tól Párizsban találjuk, ahol kiváló rajztanulmányai alapján felvették Lucien Simon tanítványának az École Nationale Supérieure des Beaux-Arts-ra. 1924 nyarát Barbizonban töltötte, 1928-ig, franciaországi tartózkodása idején még többször is járt ott, s akkor ismerte meg Cezanne, Gauguin és Van Gogh művészetét.

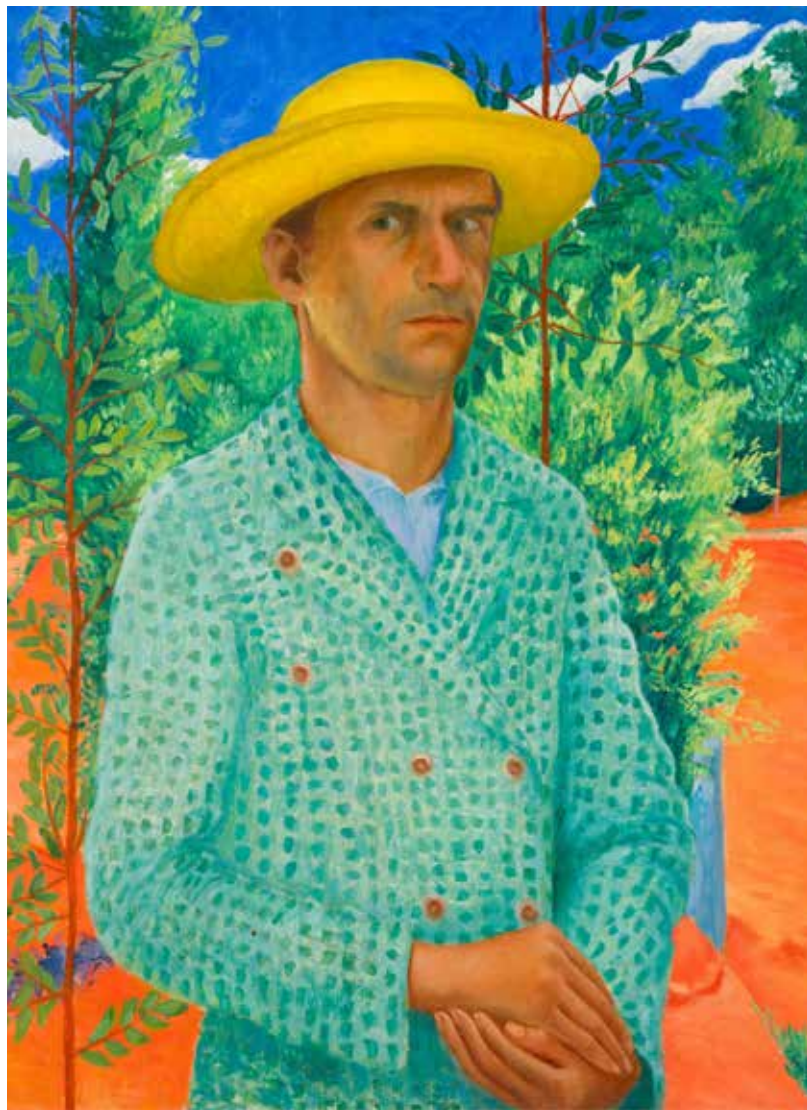
Hazatérése után néhány hónapig Nagybányán időzött, majd 1929-től a Szentendrei Művésztelepen alkotott. 1934-ben Rákoshegyen telepedett le, egy időre visszavonult a művészeti élettől, kertészkedett növényekkel és gyümölcsfákkal benépesített birodalmában. Életében csak két önálló kiállítása volt, az első Párizsban. 1966-ban, korai halálával múlt századunk egyik legegységibb hangú alkotója távozott ebből a világból.

Amiről festészete szól

Czimra a festői mesterség elsajátítása érdekében érkezett a francia fővárosba. Barátaival, Paizs Goebel Jenővel és Jeges Ernővel a Paál László-kultusz ígésében Barbizonba is ellátogattak. Stílusa ekkortájt a realiztikus hagyományokra épült, képein a korai plein air festők komor színvilága érhető tetten.

1928-ban a nagyszabású Gauguin-kiállításra Bázélbe utazott. A látottak felszabadították festészeti szemléletét. Szürkés-barnás koloritja helyett kompozícióin „tüzesebb” színek vették át a szerepet. Megfogadta Gauguin tanácsát, aki arra intett: „Ne dolgozzatok túl sokat a természet után. A művészet legyen absztrakció. Úgy merítsetek, hogy álmodtok róla.” Czimra Gyula természettel való kapcsolata így megszakadt, egyszerű szerkezetű antinaturalista képein világos, tiszta színekkel dolgozott. Alkotásaira a kritika is felfigyelt, de művészete nem vált iránymutatóvá. Népművészeti tárgyakat is gyűjtött, ám nem kapcsolódott Korniss Dezső és Vajda Lajos

szentendrei programjához, amely az ősi művészetet mint „tisztá forrást” hirdette. Rákoshegyen élve egy ideig a Van Gogh-i színhasználatot továbbgondolva sajátos pointilista, posztimpresszionista stílusban festett. A negyvenes évektől keveset nyúlt ecsetjéhez, palettájához. Elzárkózott a világtól, a maga egyéni stílusát kereste.



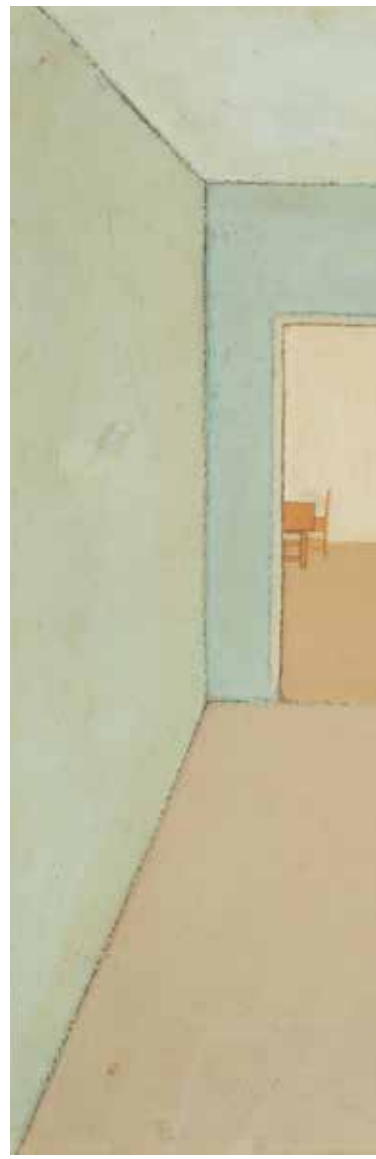
Önarckép szalmakalappal, 1934

Remeteségét megszakítva az ötvenes évek első felétől újra munkába állt, főként rajzolt. Festészetében felerősödtek a neoklasszicizmusra és a metafizikus festészetre utaló jelek. Formái plasztikussá váltak, homogén, tónusok nélküli színfoltokat használt. Viszonylag kevés elemet: tárgyat vagy alakot variált képein, melyek egyre redukáltabbakká váltak. Fontos témája lett az architektúra, a lépcsők, az enteriőrök.

Czimra művészetének kései alkotásai a legkifejezőbb művei: műtermét, szobabelsőket megjelenítő kompozíciói „konganak” az ürességtől, csupán egy asztal, egy-egy szék képezi a berendezés részét.



Csendélet
gyertyával,
1959



Kék falú
szoba, 1965

A hatvanas évektől született alkotásain érett be igazán, amire mindig is törekedett: megszületett kevés eszközből építkező, konstruktív, letisztult festészete. Sajátos művészete rászolgált arra, hogy ne merüljön a feledés homályába.

Kitáruul az ajtó

„A tárlat az életmű minden korszakát felvillantja: az 1924 és 1965 között készült művek hatalmas ívet jártak be a romantikus realizmustól a posztimpreszionista, fauve-os, majd a naiv művészet hatását mutató képekig, később pedig a novecentós alkotásokon át a teljes letisztultságot sugárzó dekoratív-realista, szimbolikus-metafizikus, geometrikus, puritán szobabelsőkig és csendéletekig” – igazít el a kiállítás bevezető leírása.

Hat szekció mutatja be az életmű kronologikus ívét a kezdetektől 1965-ig. Az első a Párizsban és Barbizonban töltött időszakra koncentrál. Czirrára

a művészet fellelővára s a fontainebleau-i erdő szélén fekvő Barbizon egyaránt felszabadító élményként hatott. A párizsi múzeumok világa is magával ragadhatta, de leginkább a romantikus utcák, a Szajnapart és a Notre-Dame ejtette rabul. És persze a természet, a fontainebleau-i erdő sudár fái. Ebből a szekcióból különösen megragadó Paizs Goebel Jenő portréja (1925) vagy a Városkép, Párizs (1926). Előbbi vérvörösből, de hűen rögzíti jó barátjának arcvonásait. Vele párban látható az 1927-ben készített és kettejük művészi kapcsolatára is utaló Önarckép. A francia főváros emberek nélküli, kihalt, éjszakai utcáit tárja elénk a Városkép, Párizs. Torlódó, különös tömböt alkotó épületei mögül kísérteties fény sejlik fel, amely furcsán torzítja a sötét tónusú teret.

A második etap az 1929 és 1933 közötti szentendrei periódusra fókuszál. Ekkor érik be Gauguin és Van Gogh hatása művészetére. Alkotásai kiszínesedtek, oldottá váltak, s ezekből a színes

Kécpadlós
szoba, 1965



egységekből szerkesztette enteriőröket, műtermét ábrázoló képeit.

Utolsó periódusának művei közül is jó néhány szerepel a további szekciókban, melyekben leírást kapunk a visszavonulás éveiről is. Teremről teremre haladva válnak a képek egyre kisebbé, ugyanakkor fantasztikusabbá. A záró részlegben a kezdetekhez viszonyítva kifejezetten kicsiny méretű munkák szerepelnek. Érdekes nyomon követni Czimra stílusának kikristályosodását. Azt a letisztult, redukált hangvételt, amelyhez évtizedek alatt jutott el. Kiemelkedő az olajjal farostlemezre készült *Műterem* (1963), melyben a szinte üres terek architektúrája alkotja a kompozíciót. A hatalmas műteremablak nem vet fényt és árnyékot, Czimra árnyék nélkül fest, kerüli az ezzel való játékot. A pasztellszínek és a vékonyan húzott vonalak által kirajzolódó geometria alkotja képeit. Ettől válik a *Műterem* letisztult, tipikusan „czimrás” művé. Egy másik, a *Kécpadlós szoba*

(1965) című képen jóval szűkebb térben járunk. A „szobában” mindössze egy asztal, egy szék és egy mécse áll. Az alkotó eljutott a teljes absztrakcióig, a tárgyak már csak a kompozíció szerkezetének képalkotó elemei. A hatvanas évektől készült művek a pálya betetőzését jelentik, haláláig szinte kivétel nélkül igazi remekművek kerültek ki a keze alól.

Nem marad homályban

Korántsem mondható, hogy Czimra Gyula neve ne lenne ismert. Iskolát neveztek el róla, műalkotásai a Kiesbach és a Virág Judit Galéria árverésein is feltűntek. Az igazi figyelem középpontjába azonban most, ezzel a Kolozsváry Marianna művészettörténész, kurátor által rendezett kiállítással került. Száznyolcvan mű igyekszik erről a magányos életutat választó alkotóról számot adni, magas színvonalú életművét a lehető legteljesebben bemutatni. És ez sikerült is.

A MŰVEK
A SZÉPMŰVÉSZETI
MÚZEUM/MAGYAR
NEMZETI GALÉRIA
ENGEDÉLYÉVEL

A szerző
művészettörténész

Kossuth a lakótelepi fűtőházban

Felvidéki utazásaink során Rozsnyóra jutva, csodák csodájára, szép nagy Kossuth-szobrot találunk a gömöri városka bányászati múzeuma előtt. Háromszor döntötték le, többször be akarták olvasztani, míg végül 2004 februárjában mai helyére került.



Mint ahogyan akkoriban szerte az országban, Kossuth Lajost a történelmi Gömörben, így Rozsnyón is felettébb tisztelték. Ezért 1902-ben, születésének századik évfordulóját ünnepeelve, Réz László református lelkész javaslatára szoborállító bizottságot választottak a város tekintélyes polgáraiból, hogy méltó emlékműre gyűjtsenek pénzt. A bizottság élére dr. Pósch Dezső került, aki a gyógyítás mellett a helyi főgimnázium felügyelője, a leányiskola és az árvaszék elnöke és presbiter is volt. (Pontosan tíz esztendővel élte túl a szobor első, 1919 nyarán végrehajtott ledöntését.)

Megkezdte a gyűjtést a bizottság, amelybe kilencszáznegyven koronával a város is beszállt. A rozsnóiak később Miskolcon járva meglátták Róna József

ottani Kossuth-szobrát, és úgy döntöttek, hogy felveszik a kapcsolatot a korszak egyik legtöbbet foglalkoztatott köztéri szobrászával. 1907-re meg is született a megállapodás, a miskolci szobor mintájára Róna tizenkétezer koronáért majd három méter magas, egytonnás bronzszobrot készített a rozsnóiaknak, amelyet 1907. május 26-án nagy ünnepélyességgel lepleztek le a város főterén.

Kossuth Ferenc, a kormányzó fia volt a díszvendég, aki akkor éppen a közlekedési tárcát vezette. Felvonult a díszes ruhába öltözött megyei lovas bandérium, s rendre elhangzottak a hazafias szónoklatok is, a szoborra viszont csak tizenkét esztendeig tekinthettek fel büszkén a rozsnói polgárok, hiszen jött a háborús vereség és a trianoni békediktátum. Az új, Prágából irányított országban pedig kezdettől fogva semmi olyat nem akartak látni, ami az ezeréves Magyar Királyságra emlékeztetett.

Így döntötték le talapzatáról 1919 júniusában Kossuth szobrát is, még szerencse, hogy csak az előre mutató keze csavarodott ki kissé, s némely repedések keletkeztek rajta.

A megcsúfolt szobrot aztán a városháza egyik fészérében dugták el, a talapzatára pedig annak



Rozsnyó, Bányászok tere a székesegyházzal (balra) és a Szent Anna ferences templommal

a Milan Štefániknak a szobrát állították, aki az antant oldalán harcolt a Nagy Háborúban, majd a születő Csehszlovákia egyik vezetője lett, és nagy valószínűséggel cseh katonák lötték le tévedésből, mikor gépével le akart szállni a pozsonyvánkai repülőtérén.

A franciákat szolgáló, a Monarchia szétszakításán dolgozó Štefániknak a szobra az első bécsi döntés után már nem érezte jól magát Rozsnyón, s el is ment a kivonuló csehszlovák hatóságokkal beljebb, a maradék Szlovákiába. Ekkor jött el ismét Kossuth ideje, a szobor pompás ünnepség keretei között, 1939. június 25-én került vissza régi helyére. De a maradék rozsnyói magyarok megint csak nem sokáig nézhetek fel rá, mert megérkezett Rozsnyóra is a Vörös Hadsereg. Az orosz városparancsnok tanult ember lehetett, vagy meghallgatta a jó tanácsot, hiszen Kossuthot forradalmárnak tartva nem engedélyezte a szobor tervbe vett ledöntését és beolvasztását. Helyette ismét csak elrekkentették, a Bányászati Múzeumba került, 1956-ban itt egy fészker adott otthont neki, majd 1967-ben egy szomorúfűz lelógó ágai alá állították fel. Itt szokták megkoszorúzni március 15-én a magyar érzelmű ifjak, még úgy is, hogy a zárt ajtók miatt át kellett mászniuk a kerítésen.

1993 októberében aztán ismét felvirradni látszott a szobor napja, mikor a helyi születésű lapszerkesztőről, Pákh Albertről elnevezett társaság kezdeményezte méltó helyen való felállítását. A *Vasárnapi Újság* ügyvéd alapítójának nevét felvevő csapat elérte, hogy az akkori városi képviselők 21–12 arányban a méltó köztéri elhelyezés mellett szavaztak. Ebből pedig az lett, hogy restaurálás céljából előbb 1994. január 8-án levették ideiglenes helyéről, a fűzfa alól (ez volt a harmadik „ledöntés”), és a lakótelep fűtőművének egyik magas mennyezetű helyiségébe szállították, ahol nemes egyszerűséggel betámasztották a sarokba.

Idővel valóban hozzáláttak a felújításához, de megindult a vita is, vajon hová lehetne a szobrot biztonságosan felállítani. Volt, aki a helyi Csemadok-székház kertjét javallotta, vagy éppen a református templom előtti teret, és még más ötletek is érkeztek. Közben Kossuth ott lakott a fűtőházban, a magyar fiatalok pedig ismét csak „felfedezték”, és ott helyben koszorúzni kezdték.



Kossuth elfoglalta helyét a Bányászati Múzeum előtt

FOTÓ: PÁLFFY LAJOS

Amit egyesek a csarnok lezárásával akadályoztak volna meg, de ennek hallatán a koszorúzókkal azzal fenyegetőztek, hogy akkor majd a kilincsre akasztják a koszorút, s le is filmezik a történeteket.

Más idők jöttek azután, az alapítványok, a kormány és a rozsnyóiak akarata már találkozott, 2003-ban engedély született, és került némi állami pénz is, így Kossuth elfoglalta helyét a Bányászati Múzeum előtt. Ugyan 2005-ben az ultranacionalista Marian Kotleba ott lábatlankodott a tövében, és azóta is nagyon kell rá vigyázni, de remélhetőleg már sohasem lesz fűzfa alá, fűtőházba számúzva, mostani helyéről elmozdítva. ●

A szerző újságíró

Újjászületik a dalai láma

A tibeti buddhizmus az együttérzés, a szellemi tudatosság és a halálra való felkészülés középpontba állításával nagy hatást fejtett ki a nyugati gondolkodásra, de egyúttal foglalkoztatja a kínai kommunista, a lélekvándorlás iránt aligha érdeklődő döntéshozókat is.

Tendzin Gyaco, a tizennegyedik dalai láma, a reformált tibeti rend, a *gelugpa* és a tibeti buddhizmus vezetője 2025. július 6-án ünnepelte kilencvenedik születésnapját. A jeles nap azonban nemcsak az ünnepelésé, hiszen ennek kapcsán óhatatlanul felmerül a cím utódlásának kérdése is. Bár Gyaco maga 2024 decemberében még azzal élcelődött, hogy száztíz évig fog élni, nem véletlen, hogy a mostani ünnepre vallási kérdésekkel foglalkozó tanácskozást is összehívott. Ezen a korábbiaknál jóval határozottabb kijelentéseket tett saját újjászületéséről és a tisztség jövőjéről. Közölte, hogy Kínán kívül, „egy szabad országban” fog újjászületni.

A dalai láma cím

Nem létezett a tibeti buddhizmus fő lámájának címe a XVI. század előtt. Tibetben a vallás két hullámban terjedt el, ahogy később jórészt tibeti közvetítéssel tette ezt Belső-Ázsiában, igaz, néhány évszázaddal a tibetiek buddhistává válása után.

A mongolok második megtérése a XVI. században kezdődött, amikor az általuk

benépesített belső-ázsiai területeken három hatalmi központ versengett egymással azért, hogy újraszervezze az egykori Nagy Mongol Birodalmat.

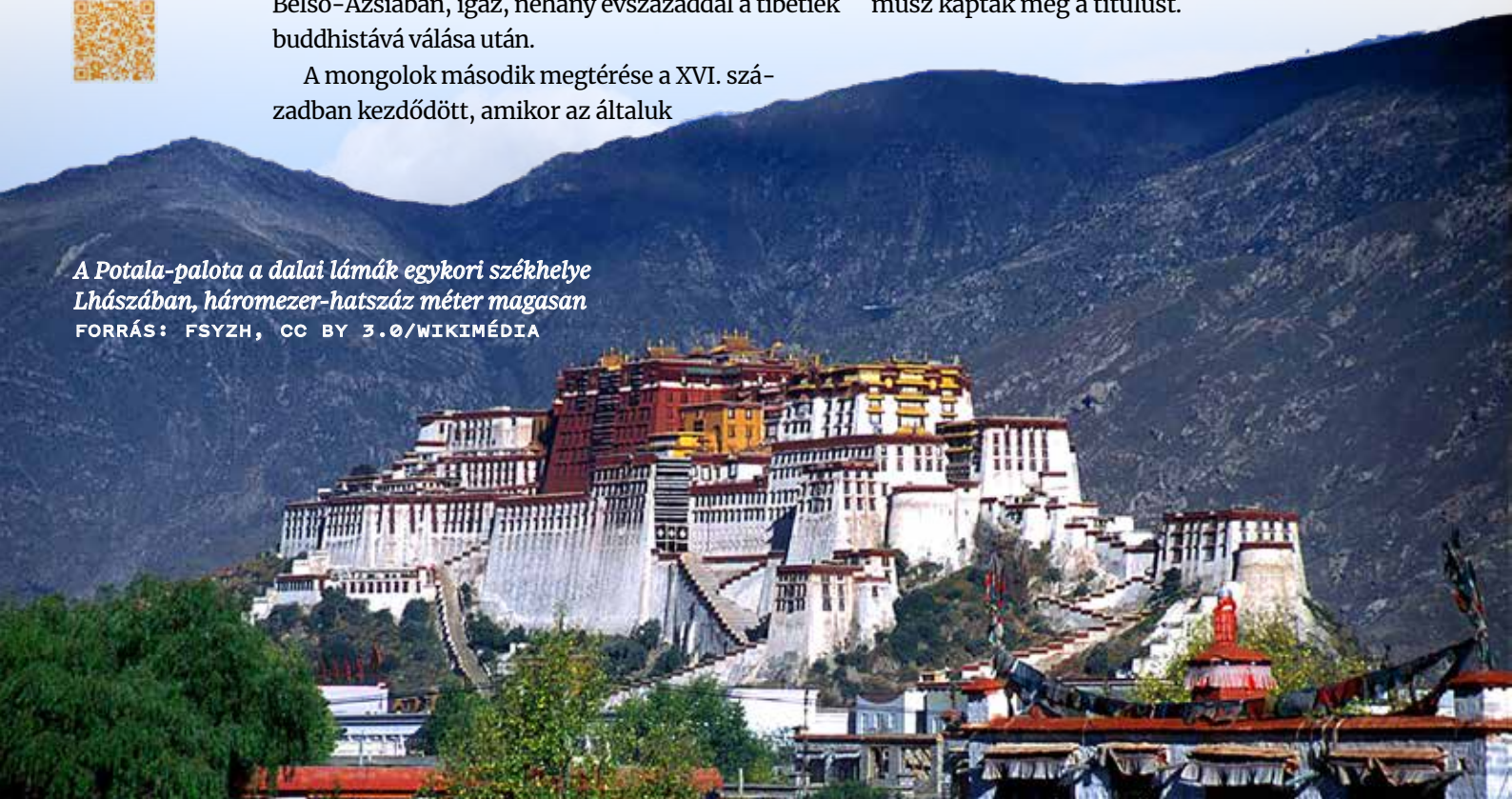
A Góbitól délre eső területeken a század második felében a tümet-mongol Altan kán (1507–1582) volt a legbefolyásosabb mongol vezető. Komoly hatalmi központot épített ki a déli mongol területeken, és sikerrel vívta csatáit a kínai Ming-dinasztia ellen is. Az 1550-es évektől ő számított az egyik legjelentősebb mongol uralkodónak, aki központját a Kék városban, a mai Belső-Mongol Autonóm Terület központjában, Hohhotban alakította ki. Nyugati hódításainak köszönhetően kapcsolatba került Tibettel, a tibeti buddhizmussal is, ami máig tartó hatást gyakorolt a mongol és a tibeti történelemre, sőt az egész belső-ázsiai kultúrtörténetre is.

1578-ban Altan kán és a *gelugpa* akkori vezetője, a rendjének világi támogatót kereső Szönam Gyaco (1543–1588) szövetséget kötött egymással. Ekkor adományozta a mongol kán a dalai láma címet a tibeti buddhista vezetőnek, aki e reinkarnációs sor harmadik képviselője lett – a korábbi Gedun Drub (1391–1474), a rendalapító Congkhapa (1357–1419) tanítványa és az őt követő Gedun Gyaco (1475–1541) posztumusz kapták meg a titulust.



A Potala-palota a dalai lámák egykori székhelye Lhászában, háromezer-hatszáz méter magasan

FORRÁS: FSYZH, CC BY 3.0/WIKIMÉDIA



A pozíció ekkor még vallási tisztség volt, de 1642-ben a hosut-mongol Gösri (Güüsh, 1582–1655) az ötödik dalai lámát Tibet világi trónjára ültette, így alapozva meg a rend tibeti vezető pozícióját és máig ható politikai szerepét.

Tibet uralkodói a dalai lámák

A vallás intézményesülése mindig együtt járt politikai szerepének növekedésével. Ezt a buddhizmus sem kerülhette el, hiszen már tibeti elterjedésekor kapcsolódtak hozzá politikai jellegű törekvések, elég ha Altan kán országegyesítő céljaira vagy a gelugpa azon ambíciójára gondolunk, hogy a rend befolyását világi támogató segítségével növelje. A teokratikus állam létrejöttével ez a politikai szerep még egyértelműbbé vált. A dalai lámák világi hatalma formálisan egészen a XXI. századig fennmaradt, hiszen a tizennegyedik csak 2011-ben mondott le államfői mandátumáról.

A dalai lámák hatását jól mutatja az ötödik és a tizenharmadik tevékenysége. Loszang Gyaco (1617–1682), a „nagy ötödik” a mongolok segítségével lett Tibet első teokrata uralkodója, de szerepe az ország határain túl is meghatározóvá vált a XVII. századi turbulens belső-ázsiai viszonyok ellenére. A valláson keresztül még szorosabbra fűzte Tibet és Mongólia kapcsolatait. 1650-ben ő iktatta be az első mongol buddhista főlamát, a *bogd gegént* tisztségébe, akinek örökösei hasonló szerepet töltenek be saját hazájukban, mint a dalai lámák Tibetben. Továbbá ő hozta létre a pancsen lámák intézményét is 1645-ben, akik később a dalai lámák újjászüléseinek tanításában és beavatásában is fontos szerepet játszottak.

Thübtan Gyaco (1876–1933), a tizenharmadik dalai láma élete tele volt kihívásokkal. Fiatalon túlélte egy merényletet, 1904-ben Mongóliába kellett menekülnie a britek támadása elől, de 1913-ban, két évvel a kínai császárság összeomlása után már függetlennek kiáltotta ki országát. Ő vezette ki Tibetet az elzárkózásból, mert felismerte, hogy az ország túlélésének egyetlen esélye, ha képes integrálódni a nemzetközi környezetbe. Művelt, tájékozott és felvilágosult vezetője volt országának. Erényeit híven követte 1935-ben született utóda is.

A tizennegyedik dalai láma, Tendzin Gyaco ötévesen, 1940-ben foglalta el a trónját, de beiktatására csak hosszú képzés után kerülhetett sor. Ennek adott sajátos hátteret, hogy a Kínai Népköztársaság csapatai 1951-ben bevonultak Tibetbe, és teljes kínai fennhatóság alá vonták az országot. A fiatal főláma igyekezett tárgyalásos úton rendezni a viszonyt a népköztársaság

kormányával, 1954-ben a tizedik pancsen lámával együtt Pekingbe is ellátogatott, de ekkor az is világossá vált, hogy Tibet és Kína nagyon másként gondolkozik a két ország kapcsolatáról. A konfliktus végül az 1959-es tibeti felkelésben csúcsosodott ki. A megtorlás elől Tendzin Gyaco Indiába menekült. Dharamsalában hozta létre emigráns tibeti kormányát.

Mind a levert felkelés, mind a dalai láma azóta tartó folyamatos nemzetközi jelenléte komoly figyelmet váltott ki, amiben az is fontos szerepet játszott, hogy a buddhizmus a XX. század közepétől Nyugaton is egyre több követőt szerzett. A nehézségek ellenére az Indiában élő tibeti diaszpóra tevékenysége bizonyos értelemben sikeresnek bizonyult, hiszen tagjai fenn tudták tartani új, választott hazájukban is hagyományukat és kultúrájukat. Ennek az erőfeszítésnek is köszönhető, hogy a dalai láma intézménye az egész tibeti kultúrát és államiságot jelképezi. Nem csoda, hogy újjászülésének szakrális, kultúrtörténeti és politikai jelentősége is van.

Újjászületés

A hagyomány szerint a dalai lámák újjászüléseit tudós lámákból álló bizottság kutatja fel az előd halála utáni években. Azokat a gyermekeket, akiknek születését csodálatos jelenségek kísérték, különböző vizsgáknak vetik alá, míg meg nem bizonyosodnak arról, hogy melyikük a következő megtestesülés. Ezt a procedúrát követik a cím létrejötte óta, ahogyan a tibeti (eredetű) buddhizmus más fontos újjászüléseinél, így a pancsen lámáknál vagy a mongol főlamáknál is. Ma azonban olyan történeti korszakban élünk, amikor e hagyomány újra kihívások előtt áll. A tizenharmadik dalai láma is szembesült politikai kockázatokkal, de utódlásának kérdése az 1930-as években nem volt olyan bizonytalan, mint most.

Ma az egykori tibeti királyság területe a Kínai Népköztársasághoz tartozik. Kína a világ vezető nagyhatalma, de a tibeti buddhizmus meghatározó reinkarnációinak felismerésekor korábban sem habozott saját elképzeléseit szorgalmazni. A XVIII. század végén a mandzsu Csing-kormányzat úgy próbálta befolyásolni a tibeti főláma utódlását, hogy a hagyományos kiválasztási rendszert arany urnával való sorsolással helyettesítse. Bár ezt a kísérletet a tibetiek visszaverték, nem múlt el nyomtalanul, hiszen a dalai láma kilencvenedik születésnapján tett kijelentésére Kína épp erre az eseményre való hivatkozással válaszolt, mondván, a Csing-dinasztia idején is „bekapcsolódott” a kiválasztásba, így erre a következő alkalommal már a történeti hagyomány is feljogosítja.

A mongolok vallási vezetőjével hasonlóan járt el. 1757-ben a mandzsu kormányzat megtiltotta, hogy a *bogdgegén* újjászületését mongol földön keressék. Ezért lett a harmadiktól a kilencedikig valamennyi mongol főláma tibeti származású. Érdekes, hogy épp az elmúlt években „tért haza” ez az újjászületés Mongóliába, hiszen 2016 őszén a tizennegyedik dalai láma jelentette be, hogy a tizedik megtestesülést egy mongol kisgyermekben fedezték fel.



A dalai láma, a pancsen láma és Mao Ce-tung Pekingben 1954-ben

FORRÁS:
STUDENTS
FOR A FREE
TIBET,
CC BY 2.0/
WIKIMÉDIA

Tanulságos a tizennegyedik pancsen láma esete is. 1995-ben a dalai láma megnevezett egy tibeti kisfiút mint a pancsen tizennegyedik megtestesülését, aki viszont néhány nap múlva a családjával együtt eltűnt. A kínai kormányzat létrehozta saját keresőbizottságát, amely egy másik gyermeket nevezett meg, ő azonban semmilyen hagyományos tibeti legitimitációval nem rendelkezik.

Kína számára a dalai láma ennél persze jóval fontosabb. Tendzin Gyaco fél évszázados nemzetközi tevékenységével a tibeti függetlenséget testesíti meg. Ma, amikor az egyre határozottabb világpolitikai szerepre törekvő kínai kormányzat az országban élő kisebbségek összeolvasztásával igyekszik kialakítani az egységes kínai nemzetet, a kérdés még hűsbavágóbb. Nem véletlen tehát, hogy feszült várakozás övezi az utódlás kérdését.

A dalai láma ebben a témában tett korábbi nyilatkozatai nemcsak a híveknek szóltak, sokszor politikai üzenetet hordoztak, és a Kínával való megbékélést is szolgálták. Erőfeszítéseit eddig nem koronázta siker, talán ennek is köszönhető, hogy most sokkal határozottabban foglalt állást.

Hol lehet az újjászületés?

Egyértelmű tehát, hogy a tibeti főláma újjászületésének kérdése túlmutat a vallási hagyományokon. A tibeti buddhizmus számára meghatározó, de a mai helyzetben már a kínai kormányzat sem hagyhatja figyelmen kívül. Mi várható tehát? Olyan huzavonára

kell felkészülnünk, mint a pancsen lámákkal kapcsolatban? Két dalai láma lesz, mint a hatodik kiválasztásával kapcsolatos anomáliák idején? Milyen történeti tapasztalataink vannak ezzel kapcsolatban?

A kérdés megválaszolásához elsősorban a buddhista hagyományra támaszkodhatunk. Amit biztosan tudunk, az az, hogy a korábbi korszakok dalai lámái egy kivételével valamennyien tibetiek voltak, Tibetben reinkarnálódtak. Legitimitásukat ebből, illetve a hagyományos kiválasztási procedúrából eredeztették. Az egyetlen kivétel a negyedik dalai láma, Jönten Gyaco (1589–1617), aki a címet létrehozó Altan kán dédunokája volt. A cím mongol eredetű, és a vele járó világi hatalmat is a mongoloknak köszönhetik. A független, demokratikus Mongóliában a tibeti közvetítéssel elterjedt buddhizmus ma államvallásként, szabadon, kormányzati befolyás nélkül működhet. A mongol buddhisták kifejezetten szoros kapcsolatokat ápolnak az Indiában élő tibeti emigrációval, sok fiatal mongol szerzetes tanult az ottani kolostoriskolákban. Így a tibetiek fontos szerepet játszanak a mongol kolostori rendszer újjászervezésében a szocializmus hetvenéves vallásüldözése után.

Ha tehát valahol Tibeten kívül, a kínai kormányzattól független területen születhetne újjá a gelugpa vezetője, az talán Mongólia lehet. Ugyanakkor épp a tizedik mongol főláma megnevezésekor tapasztalhatuk, hogy ez olyan válaszokat válthat ki a kínai kormányzattól, amelyeket a mongolok nem biztos, hogy képesek vállalni. 2016 novemberében a tizennegyedik dalai láma Ulánbátorban jelentette be, hogy megtalálták a mongol buddhista főláma tizedik megtestesülését. Az esemény heves reakciókat váltott ki a kínai kormányzattól, gazdasági erőfőlnyüket kihasználva csaknem államcsődbe vitték Mongóliát. Ennek következményeként a mongol kormányzat kénytelen volt megkérni a tizennegyedik dalai lámát, hogy többé ne látogasson az országba, ami Mongólia népességének több mint a felét kitevő buddhista közösségben komoly ellenérzést váltott ki.

Ugyanakkor a dalai láma ma Indiában székel, az „egy szabad országban” való újjászületés Indiára is utalhat, ami a feszült kínai–indiai viszonyt is kiélezheti. Kiren Ridzsidzsú indiai kisebbségügyi miniszter kijelentette, a dalai láma központi szerepet visz a világbuddhizmusban, és az utódlásába külső tényező nem szólhat bele, csakis maga a dalai láma. Ha azonban Kína mégis befolyásolná a kiválasztást, annak komoly következményei lehetnek Indiára nézve, hiszen a területén működik a dalai láma vezette emigráns tibeti kormány.

Sebestyén Ilona

Angyalkert

Brunszvik Teréz születésének 250. évfordulójára

„Gyermekekkel foglalkozni minden bizonnyal a leghálásabb munka, ami a földön osztályrészünkül jutott...” – július 30-án, a sárospataki ősbemutató után Rákospalotán adták elő az Angyalkert című darabot, mellyel gróf Brunszvik Teréznek, az első magyar óvoda megalapítója születésének 250. évfordulójára emlékeztek.

Amikor már kezdjük belátni, hogy vége annak a kultúrának, amelyet mi szerettünk és ismertünk, s amely már nem vonzó, amikor minduntalan azt hangsúlyozzák, hogy emelni kell az ingerküszöböt, s minél kevesebbet – de azt nagyon hangosan – s még kevésbé elgondolkodtatót kell mondani, mert úgysem gondolkodik már el senki semmin – akkor mégis kisebb csoda történik!

Ismét színre került a XV. kerületi Csokonai Rendezvényház színpadán az Angyalkert című darab, amely címében a Brunszvik Teréz megálmodta XIX. századi kisdudóvók nevét viseli. A színmű szövegét a rendező Cseh Judit állította össze az első magyar óvoda megalapítója, Brunszvik Teréz naplójából.

Az egyszerű, három táblaképből álló díszlet a grófnő életének három helyszínét jeleníti meg, Bécsset, Martonvásárt és a budai Mikó utcát, ahol az első kisdudóvó, az Angyalkert állt. Középen a nagy, kétosztatú láda szinte valamennyi kelléket tartalmazza.

A zsúfolásig megtelt teremben másfél órán át némán figyelte a közönség a lenyűgöző előadást, teljesen azonosulva az eseményekkel. Két színész, Kakasy Dóra és Gulyás-Hermann Sándor alakították a színmű minden szereplőjét: Kakasy Dóra – mindvégig a színpadon – ugyanabban a korhű ruhában, olykor egy-egy stórával, apró fejdísszel kiegészítve jelmezét, hol Mária Teréziának, hol Brunszvik Teréznek, hol pedig Brunszvik Teréz édesanyjának szavait tolmácsolta. A táblaképek mögül elő-előjövő férfiakat – Beethovent, Stackelberg Kristóf bárót, Joseph Deym grófot, Brunszvik Teréz apját, Szili Antalt, Teréz szerelmét, József nádort és Johann Heinrich Pestalozzit – Gulyás-Hermann Sándor játszotta.

Csodát emlegettem, mert a két színész valóban csodát varázsolt elénk – elhittük, hogy 1775-ben, 1800-ban, 1848-ban vagyunk, láttuk, éreztük a kort, mert nagyszerűen érzékeltették velünk a szerelmet, a forradalmat, a Habsburg császári udvart s a gyermekeket, akiket Brunszvik Teréz felkarolt.

Átéltettük a kiemelkedő szellemiségű magyar grófnő történetén keresztül, hogy a magyar oktatásügy,



Kakasy Dóra és Gulyás-Hermann Sándor az Angyalkert előadásában
FOTÓ: SÁRKÖZY MARIANNA

a nők iskoláztatásának és egyenjogúságának kérdése milyen élő ügy volt már a reformkor előtt is Magyarországon (az Osztrák–Magyar Monarchiában)! – a magyar nemzeti kultúra hagyományát őrző, mégis modern előadásban.

(Külön köszönet illeti az író-rendező Cseh Juditot, hogy a férfiszínész csak férfiakat, a színésznő csak nőket alakított! Egy kiváló pesti színházban nem olyan régen láttam egy darabot, amelyben egy-egy színész szintén több szerepet alakított, de a néző sokszor már nem tudta, hogy férfi-e vagy nő az éppen aktuális szereplő.)

Ezt az előadást még sokszor és sok helyen kellene megismételni. Kakasy Dóra – aki betöltötte az egész színpadot, és egy-egy mozdulattal mindent elhittet velünk – páratlanul egyszerű, természetes szövegmondásával különösen megragadott.

Már régóta ismerjük ezt a kétszereplős, jelzésszerű díszletet alkalmazó színházat, ám ilyen lenyűgöző hatást ritkán vált ki a nézőkből – csak az, amelynek művészei egy estére meg tudják teremteni a csodát. Kakasy Dórának, Gulyás-Hermann Sándornak és Cseh Juditnak sikerült!

A szerző
szerkesztő,
a Nap Kiadó
főszerkesztője
és tulajdonosa

Amerikából jöttem

Szeretne hidat építeni a hazai és a tengerentúli zenei élet, oktatás között, ezen dolgozik zongoraművészként, egyetemi adjunktusként, az amerikai Liszt-verseny társigazgatójaként. Polgár Évával finn kapcsolatról, koncertekről, távlati tervekről is beszélgettünk.

- **A Carnegie Hallban debütáltak a Carpathian Impressionsszal, amelyet most a budapesti közönség is megismerhet szeptember 26-án, a Zeneakadémia Solti Termében. Klasszikus zene vagy improvizáció?**

Is-is. A Kárpát-medence gazdag, ezeréves zenei örökségét modern és dinamikus módon akartuk bemutatni, így a klasszikus előadást népzenei improvizációkkal ötvöztük. Ezt a formációt a lemezkiadónk, a Hunnia Records hozta össze. Sokat gondolkoztunk rajta, mit lehet három zongoraművésszel kezdeni, hiszen Borbély László, Varga Gábor és jómagam vagyunk tagjai a triónak. Akkor találtuk ki, hogy kézzongorás és négykezes műveket mutatunk be, az elmúlt kétszáz év legfontosabb magyar zeneszerzőit, így Bartók Béla, Kodály Zoltán, Liszt Ferenc, Ligeti György és Kurtág György művei is felhangzanak.

A klasszikus darabokat felváltva és szólamokat átadva együtt is játszottunk Borbély Lászlóval, az improvizáció Varga Gábor jazz-zongorista interpretációiban jelenik meg.

Különleges dinamikája van az estnek, az ismert daraboknak is új arcát mutatja. Örülök, hogy most itthon is előadhatjuk, szép amerikai turnénk volt már vele három éve, a New York-i debütálást követően három koncerten mutattuk be. Felléptünk a Kennedy Centerben és a Zipper Hallban, mindenütt lelkesen fogadta a közönség és a szakma. Nyáron Sopronban és Máriagyúdon ugyancsak felhangzott háromszor, Budapest után pedig Komárom és Ljubljana következik.

Pályáztam, s nagy öröömre engem választottak a bírálók. Ennek köszönhetően Chicagóban, Los Angelesben, Washingtonban, végül pedig New Yorkban játszhattam, ugyancsak a Carnegie Hallban.

- **Nem kellett messzire utaznia, hiszen az utóbbi időben az év nagy részét az Egyesült Államokban tölti, az East Tennessee State University tanáráként. Miként jut el egy zebegényi zongorista lány a tengerentúli katedráig?**

Finn kitérővel... Gyerekként követendő példának láttam Bogányi Gergelyt, akinek ismertem a családját is, az édesanyja szervezésének köszönhetően lehettem tizenhárom évesen cserediák Finnországban. A közös muzsikálás, a programok felejthetetlen élményt jelentettek, olyannyira, hogy a hazaérkezést követően elkezdtem finnül tanulni.

Szintén nagy hatást gyakorolt rám Bogányi Gergely játéka, aki akkoriban készült a Liszt Versenyre, s hallva az előadását, egyre biztosabb lettem benne, hogy a zenészi hivatást szeretném választani.

S bár beadtam a jelentkezésemet kémia-biológia szakra a váci Madách Gimnáziumba, tudtam, ha a konzervatóriumba is felvesznek, akkor egyértelmű az utam. A finn élmények miatt, s látva, hogy Bogányi Gergely milyen mesterre lelt Helsinkiben Matti Raekallio személyében, egyszerre jelentkeztem a budapesti Zeneakadémiára és a Sibeliusra.

- **De csak a finn fővárosban járt sikerrel. Nem törte le az itthoni kudarc?**

Nem. Örültem, hogy az egyik felvételem sikerült. Bár nem volt könnyű feladat Helsinkibe költözni. Munkát vállaltam, egy családnál laktam, vigyáztam a gyerekekre, s közben jártam az akadémiára. Büszke voltam rá, hogy a saját lábamra állok, de azért az álomról sem akartam lemondani, amit a budapesti Zeneakadémia jelentett, ezért ismét jelentkeztem, és másodszorra már sikerrel jártam. Így párhuzamosan végeztem a két egyetemem, itthon Jandó Jenőtől tanultam meg, hogy az ember lehet jó művész és tanár egyszerre, lehet a két hivatást magas színvonalon művelni.

Helsinkiben Hamsa Al-Wadi Juris lett a mesterem, aki pedig az orosz iskolára jellemző igazi, szívből jövő zongorázást mutatta meg. Korábban számos mesterkurzuson is részt vettem, így találkoztam Ungár Tamással, aki abban az időben Texasban tanított. Az ő hatására jelentkeztem először a nyári egyetemre, majd a University of North Texas doktori programjára. Közben egy helyi zeneiskolában tanítottam, s mellette az egyetemen tanársegédi állást is kaptam. Lassan elindultak a tengerentúli koncertjeim is. A texasi és kaliforniai felkérések határozott időre szóltak, utána több állásra

is jelentkeztem, két-háromszáz másik aspiránssal, s végül ma az East Tennessee State University zongora tanszakát vezetem.

- **S közben a Los Angeles-i Nemzetközi Liszt Ferenc Zongoraverseny társigazgatói posztját is megkapta.**

Megtisztelő volt a felkérés, a megmérettetést régen ismertem, hiszen 2012 őszén megnyertem a verseny fődíját. Ezt követően egy alkalommal a zsűri munkájában is részt vehettem.

- **A versenynek fontos szerepe van abban, hogy Liszt Ferenc művészetét jobban megismerjék a tengerentúlon.**

Kétévente rendezzük meg, százhetven jelentkezővel, tizennégy tagú zsűrivel, számos kategóriával. A köztes esztendőben pedig a győztesek koncertturnéira kerül sor. Nagy figyelmet fordítunk arra, hogy mindig legyen magyar művész is a bírálóbizottságban, s ahhoz is igyekszünk segítséget nyújtani – egy alapítványon keresztül –, hogy a magyar fiatalok is bemutathassák tudásukat a versenyen. Örülök, hogy így él a kapcsolat a budapesti Zeneakadémiával is, zenei híd született, s ennek én is részese vagyok, megtaláltam benne a feladatomat.

S nemcsak a Liszt Verseny kapcsán érzem ezt. Korábban már egy amerikai Kodály-szimpozíumon is koncertezhettünk Csordás Klárával, népszerűsítve a mester zeneszerzői munkásságát, amelyet a tengerentúlon kevésbé ismernek, s bízom benne, hogy ennek is lesz folytatása.

De említhetem az Amerikai Liszt Társaság éves konferenciáját októberben, annak a szervezői feladatait látom el, a témája: Liszt és a női múzsa.

Van másfajta feladatom is, nyáron részt vettem egy oktatási-kulturális-gazdasági konferencián, amely szintén az amerikai–magyar kétoldalú kapcsolatokra épít, s úgy vélem, ez lehet a következő lépés. Szeretném,

ha a debreceni, a szegedi egyetemnek is lennének kétoldalú amerikai kapcsolatai, s bízom benne, hogy jó együttműködések tudok kialakítani. Azt is érzem, hogy talán ez lesz az, ami a hazavezető útra terel... Szeretném majd ugyanis egyszer hazahozni a megszerzett tudást. De nem kötöm határidőhöz. Érdekes az amerikai modell, Texasban ezer hallgató járt a zenei szakra, Tennessee-ben négyszázötvenen vannak a hallgatóink. Izgalmas az ottani koncertszervezés, a mecénatúra, s az is, hogy milyen felkészültséggel érkeznek a világ minden tájáról a növendékek.

- **Most is rendszeresen találkozhat Önnel a hazai közönség.**

Sokfelé koncertezem a világban, de amikor tehetem, itthon is fellépek. Azért is szeretek hazajönni, mert az igazi zenei barátságaim mind itthon szövődtek, s velük tudom megélni legjobban a kamaramuzsikálást. Az amerikai állás jelenti a stabilitást, megadja azt a szabadságot, hogy bátran vállaljak itthon is számos felkérést.

Igyekszem a tanítást és a koncertezést egyensúlyban tartani, ez az egyetemen követelmény is a tanároktól, s magam is azt érzem, fontos, hogy a növendékekkel a művészként megélt tapasztalatokat osszam meg.

Most a következő Liszt-lemezem foglalkoztat, s szeretném bővíteni a Kodály-repertoáromat. Az olyan párosítások érdekelnek, mint Debussy, Kodály és Bartók vagy Liszt és Chopin. Fontos, hogy mindig új darabokat tanuljak, művészként az tartja frissen az embert. Kilenc hónapos szerződés köt a tennessee-i iskolához, így az év negyedét itthon tölthetem. Zebegényben, a családi házunkban, a Duna-parton vár mindig a szobám, s a zongorám is, amelyen korábban Rév Livia játszott. Ez azért is öröm, mert tőle rengeteget tanultam, számos verseny, koncert előtt kértem a tanácsát. Bármerre is járok a világban, Zebegény az igazi otthonom, ahol felnőttem, ahol a nagypapám harmonikájátéka keltette fel a zene iránti érdeklődésemet...

CARPATHIAN
IMPRESSIONS
TRAILER



A Duna-parton: Polgár Éva Rév Livia zongoráján játszik

FOTÓ: TIMÁR SÁRA/POLGÁR ÉVA ARCHÍVUMÁBÓL,
ENGEDÉLYÉVEL



Az árral szemben

A konzervatív gondolkodás talán legjelesebb XX. századi amerikai képviselőjének fő műve, A konzervatív eszme Burke-től Eliotig: történelmi útmutató a józan észhez (fordította Lengyel Balikó Péter és Pogrányi Lovas Miklós) tavaly decemberben jelent meg magyarul.

Még elképzelni sem lehet, hogy Amerikában befolyásos mozgalommá válhatott volna a konzervativizmus Russell Kirk munkássága nélkül – állította William F. Buckley, a konzervatívok legjelentősebb sajtóorgánusának, a *National Review*-nak az alapítója. Valóban, Kirknél (1918–1994) talán senki sem tett többet annak bizonyítására, hogy a közfelfogással ellentétben a konzervativizmus szerves része az amerikai politikai hagyománynak. És ebben semmi sem játszott nagyobb szerepet, mint *A konzervatív eszme* (The Conservative Mind) című, azóta számos kiadást megélt monográfiájának publikálása 1953-ban.

Stabil iránytű

Felmerülhet persze a kérdés: lehet-e aktualitása itt és most egy több mint hetven éve Amerikában írt könyvnek? E sorok szerzőjének az a válasza, hogy nagyon is lehet, sőt, *A konzervatív eszme* ma talán még aktuálisabb, mint korábban bármikor. Miért? Bár a jeles gondolkodó elsősorban – s ez akár kritikaként is megfogalmazható – az angol-amerikai tradíció elemzésére támaszkodik, összességében világos képet vázol fel arról, hogy mi is a konzervativizmus. Jól kirajzolódik, hogy ebbe az eszmerendszerbe ugyan nagyon sok minden belefér – hiszen nincs, nem is lehet egységes „recept” –, de azért mégsem minden. Dicséret illeti a kiadót, az Alapjogokért Központot, hogy olyan munkát közölt, amelynek a figyelmes olvasói tájékozódhatnak a konzervatív eszmevilág valóságáról, már csak azért is, mert e témában napjainkban nagy zűrzavar uralkodik, s gyakran kifejezetten antikonzervatív jelenségekre és törekvésekre is a konzervatív jelzőt aggatják. Szükségünk van tehát stabil iránytűkre.

Bizalom a jog szilárd uralmában

A terjedelmes munka elolvasása után senkinek sem maradhat kétsége afelől, hogy a radikalizmus

divatos irányzatai – sem szociális, sem „öko” vagy „nemzeti” változatban – nem azonosíthatók a konzervativizmussal. A megidézett szerzők – Edmund Burke-kel és John Adamsszel kezdve, a déli konzervatívokkal, köztük John C. Calhounnal, majd a brit Thomas B. Macaulayval, Benjamin Disraelivel és John H. Newmannel, az amerikai James F. Cooperrel, Orestes Brownsonnal, Henry Adams-szel folytatva egészen Irving Babbittig, Paul E. More-ig és George Santayanáig – mind arról győzték meg Kirköt, hogy roppant szkeptikus legyen a radikális újítókkal szemben, és a „nép” bölcsessége helyett bizalmát a jog szilárd uralmába helyezze. A hetedik amerikai kiadásához 1986-ban készített, a magyar fordításban is közölt előszavában ezért sajnálkozik azon, hogy a képviseleti kormányzás és a joguralom egyre kevesebb országban marad fenn. Ezt az aggodalmat mélyen osztotta tisztelője, az öt éve elhunyt, hazánkban is jól ismert neves brit filozófus, Roger Scruton is. E ponton még azt is említsük meg, hogy Corey Robin *A reakciós eszme* (The Reactionary Mind, 2011) című, Kirk vállalatához hasonlítható, nagy ívű munkájában a különféle konzervativizmusok közös nevezőjét szintén épp a tömegdemokrácia elutasításában és az elit melletti kiállásban jelöli meg.

Brit alkotmányos rendszer

Nem véletlen tehát, hogy *A konzervatív eszme* a legnagyobb terjedelemben a konzervativizmus „atyjával”, a francia forradalom ellen fellépő Edmund Burke-kel foglalkozik. Mit akart ő megőrizni? Kirk megfogalmazásában „azt a rendszert, amely a legjobban szolgálta a szabadság és a rend ügyét Európában”, ez pedig a brit alkotmányos rendszer volt, „annak szentesített hatalommegosztásával egyetemben”. De sokatmondóan hozzáfűzi: Burke „ezenfelül a tágabb, civilizációs értelemben vett alkotmányosság védelmére kelt”. Erre mindenképp érdemes emlékeztetni 2025-ben, hiszen egyre többen minősítik a hatalommegosztásra irányuló alkotmányos rendszert olyannak, amely akadályozza a „nép” (s leginkább persze vezérei) akaratának megvalósítását...

Azért liberális, mert konzervatív

A háttérben természetesen a liberális értékek és a demokrácia ellentmondásos viszonya húzódik meg, s e tekintetben is érdemes idézni Kirköt: „Burke mindig liberális maradt, de sohasem volt demokrata.” S az is fontos, amit ehhez, látszólag paradox módon, még hozzátesz: „Burke azért volt liberális, mert konzervatív volt.” Magától értetődik, hogy ezen nem a mai woke-beütésű, esztelen liberalizmusra kell gondolni.

Nem kértek Rousseau tanácsaiból

A Kirk által megszólaltatott konzervatívok szinte mindegyike szemben állt a francia felvilágosodás legjelentősebb filozófusával, Jean Jacques Rousseau-val. Ezt azért érdemes e rövid írásban is kiemelni, mert – Matthew Goodwin és Roger Eatwell terminológiáját használva – a világszerte erős pozíciókat szerző „nemzeti populisták” hajlamosak bálványozni az egy és oszthatatlan „általános akarat” elvét meghirdető gondolkodót. Kirk olvasatában a „genfi polgár” a civilizáció „legelesebb káromlója volt”, aki helyes kérdésekre rendre rossz válaszokat adott. Már Burke is élesen bírálta az olyan „mindenható többségnek” az elméletét, amely saját túlhatalma miatt eleve képtelen önmaga korlátozására. A konzervatív eszme emlékeztet arra, hogy az amerikai alkotmány kidolgozói nem kértek Rousseau tanácsaiból, és inkább a fékek és ellensúlyok rendszerét dolgozták ki – s épp ezért lehettek sikeresek.

Rousseau legkoherensebb bírálatát azonban a XX. század első felének kiemelkedő amerikai gondolkodója, Irving Babbitt nyújtotta, akinek Kirk rendkívüli jelentőséget tulajdonított. Nem is fukarkodott a dicséretekkel: szerinte az ő munkássága révén vált az amerikai konzervativizmus „kiforrottá”. 1924-ben publikált *Demokrácia és vezetés* című könyvét pedig így méltatta: „A legmélyebb politikai tárgyú mű, amelyet amerikai szerző valaha is írt.” Babbitt meg volt győződve arról, hogy csak akkor őrizhetjük meg emberi mivoltunkat, ha megtanulunk uralkodni saját vágyaink felett – az ember „felszabadításának” Rousseau-i koncepciója mélyen idegen volt tőle. Akárcsak a radikális filozófusnak az a nevezetes tétele, miszerint az emberek úgy részesülhetnek a társadalmat uraló főhatalomból, ha egyúttal teljességgel alá is vetik magukat e hatalomnak. Rousseau megvető véleménnyel volt a neki 1766-ban menedéket nyújtó Anglia demokráciájáról, mert az nem közvetlen „népuralom” volt, hanem a képviselő elveire épült. Kirk hangsúlyozza: az általános akarat szentimentális hittétele olyan „trükk”, amellyel Rousseau „meg akart szabadulni a kérdéstől”, hogy „miként lehet az egyén és a kisebbségek jogait garantálni a diadalittas, zsarnok többséggel szemben”.

Bár Rousseau életműve többféle értelmezést is megenged, s néhányan újabban érdekes kísérleteket tesznek arra, hogy téziseit a „plebejus konzervativizmus” melletti érvelésben is felhasználják, roppant nehéz azok véleményét meggyőzően cáfolni, akik az antiliberális autokrácia, sőt, a totalitarizmus előképét látják benne. Aligha meglepő, hogy a konzervatív gondolkodás „fősodra” az egyént és a közösségeket egyaránt kíméletlenül maga alá gyűrő „általános akarat” eszméjét teljességgel elutasítja. Babbitt – és Kirk – szemében Rousseau az emberi szellem végzetes bukásának a szimbóluma.



Russel Kirk
az 1950-es években

FORRÁS:
THE IMAGINATIVE
CONSERVATIVE/
WIKIMÉDIA

Civilizációnk alapjaiért harcoltak

Külön dicséretet érdemel A konzervatív eszme „hazahozatalában” is kulcsszerepet játszó Pogrányi Lovas Miklós azért, hogy a magyar kiadáshoz csatolta az amerikai gondolkodónak 1956 novemberében a magyar szabadságharcról mondott beszédét. Ebben Kirk nemcsak a magyarság iránti rokonszenvét fejezte ki, hanem ügyünket a nyugati polgári civilizáció fennmaradásának kontextusába állította. Rámutatott, hogy a magyarok ellenzik a „kultúra orosz változatát”, s valójában „civilizációnk alapjaiért harcoltak”. A leigázott országok közül „az oroszok a magyarokat tudták a legkevésbé megoldozni” – írja –, mert a magyar nemzeti öntudat összeegyeztethetetlennek bizonyult az orosz hatalmi törekvésekkel. S bár szabadságharcunk elbukott, Kirk egyetértett a Nobel-díjas konzervatív költő, T. S. Eliot meggyőződésével, miszerint nincsenek örökre bukott ügyek, mert örökre megnyertek sincsenek... A küzdelem sohasem hiábavaló, hiszen szem előtt kell tartanunk, hogy bár a földi paradicsomot nem teremthetjük meg, a földi poklot annál inkább...

A konzervatív eszme ez utóbbi elkerülésében segíthet.

A szerző
eszméletörténész,
az NKE professor
emeritusa

RECIRQUEL —
CIRQUE DANSE
— BENCE VÁGI

müpa
Budapest

2025. szeptember–december

RECIRQUEL: PARADISUM

Stratégiai
partnereink:



A Müpa támogatója
a Kulturális és Innovációs Minisztérium



mupa.hu